

Faculteit der Letteren
Geschiedenis en Actualiteit

Studiejaar 2019-2020
15 maart 2020

De Curaçaose Slavenregisters: Over de mensen achter de handel, en de handel achter de mensen, 1839-1863.

Bob Van Nienhuijs, s4634322

Masterscriptie
dr. Coen van Galen
Woordenaantal:

Radboud Universiteit

Door onvoorziene omstandigheden zijn er tijdens dit onderzoek problemen geweest met het tijdig verkrijgen van enkele bronnen. Het gevolg daarvan is dat de opzet van dit onderzoek in een laat stadium moest worden aangepast. Desondanks is het naar mijns inziens gelukt een gedegen onderzoek te presenteren. Daarvoor is een kort woord van dank op zijn plaats voor mijn begeleider, dr. Coen van Galen, vanwege de uitstekende begeleiding tijdens dit proces.

Inhoud

Inleiding	4
Status Quaestionis	6
Bronnen en methode.....	12
Demografische patronen	21
Regressie als mogelijk verklaringsmodel?	43
Concluderende opmerkingen.....	47
Bibliografie.....	50
Bronnen	50
Literatuur	50
Bijlagen	55
Bijlage 1: Slavery: Bibliographical Supplement 1997-2018.....	55
Bijlage 2: Folio's uit de registers.....	56
Bijlage 3: Kindersterfte Curaçao 1839-1863.....	58
Bijlage 4: Aantallen in- en uitgaande kenmerken	59
Bijlage 5: De toe- en afname van de slavenbevolking van Curaçao 1839-1863.....	60
Bijlage 6: Kolomnamen database Slavenregisters Curaçao 1839-1863.....	61
Bijlage 7: Selectiecriteria subsets logistische regressieanalyse.....	62

Inleiding

Dat slavernij als thema anno 2020 nog steeds een belangrijk onderwerp is, blijkt wel uit de media-aandacht rondom dit thema. Hoewel de media voornamelijk aandacht schenken aan de gevolgen van slavernij voor de hedendaagse maatschappij, zoals bijvoorbeeld de zwartepietendiscussie in Nederland en de rol van hedendaags racisme, blijft onderzoek naar slavernij van groot belang. Er wordt steeds meer waarde gehecht aan de rol die onderzoek kan spelen bij het oplossen van maatschappelijke problemen door het toenemende belang van valorisatie van wetenschappelijk onderzoek als criterium voor financiering. Dit zorgt ervoor dat onderzoeken die inspelen op maatschappelijk relevante vraagstukken voorrang krijgen op onderzoeken die wellicht een minder voor de hand liggende relevantie kennen. Historici kunnen hun bijdrage leveren aan dit debat door de verschillende systemen van slavernij beter in kaart te brengen en van historische context te voorzien.

Recente publicaties over het aanleggen van databases voor historisch onderzoek zoals de Historische Steekproef Nederland en vergelijkbare initiatieven zoals het digitaliseren van de slavenregisters van Suriname laten zien dat het inzetten van big data een grote bijdrage kan leveren aan historisch onderzoek. De maatschappelijke relevantie van zulke grote projecten wordt bevestigd door de aandacht van vrijwilligers die in groten getale bereid zijn om te helpen bij het digitaliseren van data.¹

Sinds 1980 verschijnt er jaarlijks een overzicht van literatuur over slavernij in het wetenschappelijk tijdschrift *Slavery & Abolition*. Dat er sprake is van (hernieuwde) interesse in het onderwerp blijkt andermaal uit het vanaf 2013 toenemende aantal pagina's dat nodig is om de literatuur rondom slavernij in kaart te brengen.² Als er wordt gezocht naar literatuur over de voormalige Nederlandse koloniën, dan staan Suriname en Nederlands-Indië centraal. De nadruk op deze twee gebieden laat zich relatief makkelijk verklaren door de omvang en het belang van deze koloniën voor Nederland destijds af te zetten tegen de andere Nederlandse koloniën.³

Een andere Nederlandse kolonie waarover veel wordt gepubliceerd, zijn de voormalige Nederlandse Antillen. Binnen de literatuur over de Nederlandse Antillen wordt Curaçao vaak als voorbeeld van dit gebied behandeld. De grootte van het eiland en het inwonertal kunnen

¹ Maas, I., Van Leeuwen, M. H., & Mandemakers, K. (2008). *Honderdvijftig jaar levenslopen: de Historische Steekproef Nederlandse bevolking* (Vol. 83). Amsterdam University Press.; van Galen, C. W. (2017). Surinaamse slaven eindelijk ontketend.

² Miller, J.C. (1998-2005). *Slavery: annual bibliographical supplement* (1997-2004).; Thurston, T. (2006-2019). *Slavery: annual bibliographical supplement* (2005-2018).

³ Zie bijlage 1: *Slavery: bibliographical supplement*.

gelden als verklaring voor deze keuze. Het eiland werd in 1634 door Nederland veroverd op de Spanjaarden, waarna het eiland na het faillissement van de West-Indische Compagnie in 1791 een volwaardige Nederlandse kolonie werd. Curaçao werd ongeschikt bevonden voor grootschalige landbouwactiviteiten, doordat het eiland in vergelijking met Suriname te klein was. Daarnaast was de grond niet geschikt voor intensieve landbouw, omdat de bodem van het eiland grotendeels uit rotsen bestond en er te weinig regen viel om geschikt te zijn voor landbouw. Daarentegen zorgde de strategische ligging in het Caribische gebied ervoor dat het eiland wel geschikt was voor het drijven van handel. Door de Atlantische slavenhandel en de beslissing om het eiland uit te roepen tot een vrijhaven, kon het eiland uitgroeien aan het einde van de zeventiende eeuw uitgroeien tot een van de belangrijkste slavenmarkten in het Caribisch gebied.⁴

Tot het einde van de achttiende eeuw werd er geprobeerd om de handelspositie ten opzichte van de Engelsen, Fransen en Spanjaarden te versterken. Door sterke optredens van kustwachten van de omringende mogendheden en het gebrek aan een op exportgerichte productie, verzwakte de positie van Curaçao. Desondanks bleef de handel een belangrijke bron van inkomsten voor de handelaren op Curaçao. Na het faillissement van de West-Indische Compagnie in 1791 werd Curaçao officieel ingelijfd als volwaardige Nederlandse kolonie. In 1795 vond er onder leiding van de slaaf Tula een opstand plaats op Curaçao. Deze opstand past in een beeld van meerdere opstanden die gedurende het einde van de achttiende eeuw plaatsvonden in het Caribisch gebied. Over de gevolgen die deze opstand met zich meebracht bestaat onenigheid. In 1974 werd er geconcludeerd dat nieuwe wetgeving een van belangrijkste factoren is waaraan deze opstand heeft bijgedragen. De nieuwe wetgeving betrof onder andere nieuwe regelgeving over een rustdag, maximale werktijden en minimale hoeveelheden voedsel en kleding die moesten worden versterkt aan slaven.⁵

Meer recente literatuur over de slavenopstand in 1795 stelt dat de gevolgen op de lange termijn kunnen worden betwist. Er wordt gesteld dat het niet meer dan een aanname is dat de geest van de opstand meerdere generaties doorwerkte, al er zijn volgens historici Wim Klooster en Gert Oostindie ook aanwijzingen die dit beeld tegenspreken. Het uitblijven van nieuwe opstanden in de negentiende eeuw wordt aangehaald als belangrijkste verklaring voor een gebrek aan impact van de opstand van Tula. Het uitblijven van nieuwe opstanden kent volgens

⁴ Goslinga, C. C. (2012). *A Short History of the Netherlands Antilles and Surinam*. New York: Springer Netherlands.; Jordaan, H. R. (2012). *Slavernij en vrijheid op Curaçao: de dynamiek van een achttiende-eeuwse Atlantisch handelsknooppunt*. 31.

⁵ Paula, A. F. (1974). *1795, de slavenopstand op Curaçao: een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*. Centraal Historisch Archief. 295-296.

de Klooster en Oostindie een aantal oorzaken. De introductie van nieuwe wetgeving en het uitblijven van zware vergeldingsacties van het bestuur zouden net voldoende zijn geweest om nieuwe opstanden te voorkomen. Daarnaast raakten nabije opstandige koloniën zoals Haïti en Guadeloupe in steeds sterkere mate geïsoleerd van de andere eilanden, waardoor er minder mogelijkheden waren voor revolutionairen om van deze eilanden naar Curaçao over te komen. Ook halen zij de enorme verkoop van slaven tussen 1789 en 1816 aan als een mogelijk bepalende factor. Hoewel de verkoop van slaven in deze periode correleert met slechte oogsten, wordt er aangenomen dat de massale exodus van slaven een manier was om afstand te kunnen doen van slaven die opstandige gedachten hadden. Uiteindelijk duurt het tot 1863 voordat de slavernij op Curaçao wordt afgeschaft.⁶

Status Quaestionis

In zijn bijdrage in het boek van antropologe Karen Olwig stelt historicus Barry Higman dat de historiografie van het voormalig Brits-Caribisch gebied kan worden gesplitst in drie fasen. Voorafgaand aan de twintigste eeuw zijn het voornamelijk lokale amateurs die verslag leggen van de geschiedenis van het gebied. In de eerste helft van de twintigste eeuw worden deze lokale amateurs ingehaald door professioneel geschoolde historici die afkomstig zijn uit Europa en de Verenigde Staten. Vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw is er sprake van de opkomst van professionele historici die afkomstig zijn uit de voormalige koloniën.⁷

Volgens antropologe Rose Mary Allen komt het beeld dat wordt geschetst door Higman gedeeltelijk overeen met de historiografie van de Nederlandse Antillen en Curaçao in het bijzonder, maar bestaan er een aantal belangrijke verschillen in de ontwikkeling van de historiografie. Tot de jaren zestig van de twintigste eeuw werd de Curaçaose historiografie voornamelijk geschreven door Nederlanders. Deze dominantie in de historiografie heeft volgens Allen twee gevolgen. Ten eerste is er door Nederlandse historici voornamelijk onderzoek gedaan naar de koloniale administratie en de relaties van de Nederlandse Antillen met Nederland. Ten tweede stelt zij dat de meerderheid van de onderzoeken zijn uitgevoerd op basis van Nederlands archiefmateriaal, waardoor de Curaçaose archieven structureel onderbelicht zijn gebleven.⁸ Een belangrijk gevolg hiervan is dat het met name de Nederlandse

⁶ Oostindie, G. J. (2011). Slave resistance, colour lines, and the impact of the French and Haitian revolutions in Curaçao. *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800*. 1-17.

⁷ Higman, B. W. (2014). Post-Emancipation Historiography of the Leeward Islands. In K. F. Olwig (Red.), *Small Islands, Large Questions: Society, Culture, and Resistance in the Post-Emancipation Caribbean* (Herz. ed., pp. 8-30). London: Taylor & Francis. 10-30.

⁸ Allen, R. M. (2007). *Di ki manera? A Social History of Afro-Curaçaoans, 1863-1917*. Utrecht University. 8-19.

ervaringen zijn die aan bod komen in historische onderzoeken naar Curaçao, waardoor er pas relatief laat aandacht kwam voor de Curaçaose koloniale ervaringen.

Historicus Franklin Knight geeft aanvullende redenen waarom het doen van onderzoek naar de Nederlandse Caribische geschiedenis door Caribische wetenschappers pas laat op gang is gekomen. Knight stelt dat het ontbreken van het schoolvak geschiedenis in zowel Suriname als de Caribische eilanden een van de belangrijkste factoren is voor het uitblijven van interesse in de eigen geschiedenis. Het uitblijven van het schoolvak kende ook een zichzelf versterkend negatief effect. De historische werken die wel beschikbaar waren, werden geschreven door Europeanen en Amerikanen en gingen vaak over de opkomst en het belang van de natiestaat. Daardoor ontstonden er vanuit de lokale bevolking weinig initiatieven vanuit een bottom-up perspectief om eigen onderzoek te doen. Het ontbreken van een sterke natiestaat zorgde er daarnaast voor dat er ook weinig top-down initiatieven waren voor de eigen geschiedschrijving. Deze koloniale periode werd lange tijd gezien als een periode van onderdrukking waar beter geen aandacht aan kon worden besteed.⁹

Verder stelt Knight dat het ontbreken van een opgeleide middenklasse simpelweg tot gevolg had dat er geen geschikte historici waren die onderzoek konden doen naar de eigen vaderlandse geschiedenis. Het ontbreken van deze middenklasse wordt toegeschreven aan de groeiende kloof tussen arm en rijk in de Nederlandse Cariben, waardoor er lange tijd geen middenklasse kon ontstaan. Met de komst van de Shell aan het begin van de twintigste eeuw begon hier langzaam een verandering in te komen. Toch duurde het tot het einde van de twintigste eeuw voordat er vanuit de opgeleide middenklasse initiatieven ontstonden om onderzoek te verrichten naar de eigen geschiedenis.

Net zoals Allen stelt ook Knight dat dit tot gevolg heeft dat de meeste bestaande onderzoeken tot die tijd zijn uitgevoerd door Nederlandse wetenschappers. Volgens Knight is dit per definitie een probleem, omdat het de Caribische wetenschappers het gevoel gaf dat ze moeten strijden voor aandacht. Nederlandse historici kunnen immers onderzoek doen naar zowel de oostelijke als de westelijke koloniën, maar daarbij zou de meeste aandacht in de recente historiografie uitgaan naar de voormalige oostelijke koloniën. Daarbij is er het bijkomende feit dat er weinig ruimte is om hulp te vragen van niet-Nederlandse historici bij het doen van archiefonderzoek, omdat de meeste bronnen uit de koloniale periode in het Nederlands zijn geschreven. Hierdoor blijft er een soort afhankelijkheid van Nederlandse wetenschappers bestaan.¹⁰

⁹ Knight, F. W. (1997). *Slave Societies of the Caribbean*. Paris: Unesco Publishing. 604-608.

¹⁰ Idem, 605-606.

Historicus Cornelis Goslinga is een van de eerste wetenschappers die heeft geprobeerd om een overzicht te geven van de geschiedenis van de Nederlandse Cariben. Dit overzicht heeft de vorm van een drietal boeken die zijn verschenen tussen 1971 en 1990. In deze drie werken geeft hij een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen en concepten van de Nederlandse Caribische geschiedenis op basis van eigen archiefonderzoek. In de eerste twee delen behandelt hij de geschiedenis van het Caribisch gebied vanaf 1580 tot aan het faillissement van de West-Indische Compagnie in 1791. Het derde en tevens laatste deel begint opnieuw bij dit faillissement, overstijgt het einde van de slavernij in 1863 en eindigt pas in 1942.¹¹

Knight stelt dat het in dit werk ontbreekt aan consistentie en duidelijke methodologie, maar dat er in de geest van de tijd ook nog een koloniale ondertoon is te bespeuren. Tevens lukt het Goslinga niet om de historie van Suriname en Curaçao naast elkaar te leggen. Deze gebreken maken duidelijk dat het lastig is om de Nederlandse Cariben als één gebied te zien, aangezien de historische ontwikkelingen van dit gebied verschillen. Vanaf het verschijnen van het werk van Knight hebben er verschillende revisies en heruitgaven van het werk van Goslinga plaatsgevonden, waarbij verschillende aanpassingen zijn gedaan met betrekking tot de koloniale ondertoon.¹²

Met de opkomst van economische en sociale geschiedenis tijdens de jaren vijftig van de twintigste eeuw ontstond er een nieuw soort aandacht voor onderzoek naar het slavernijverleden van Curaçao. Een van de meest invloedrijke werken uit deze periode is afkomstig van Harry Hoetink. Het in 1958 verschenen *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving* gaat over de gefragmenteerde samenleving op Curaçao als gevolg van de bestaande machtsrelaties voor en na het afschaffen van de slavernij. Hoetink suggereert in dit werk dat het afschaffen van de slavernij een noodzakelijke-, maar geen voldoende oorzaak is voor veranderende sociale patronen. De opkomst van het industriële kapitalisme op Curaçao aan het begin van de twintigste eeuw is volgens hem de belangrijkste oorzaak geweest voor veranderende sociale patronen. In 1987 verscheen een herdruk van dit boek, waarbij het concept van de volledig gefragmenteerde samenleving is gereduceerd tot gefragmenteerde interacties binnen de samenleving. Hiermee kwam Hoetink tegemoet aan de kritieken dat het concept van de gefragmenteerde samenleving te weinig recht deed aan de complexiteit van de Curaçaose samenleving.¹³

¹¹ Goslinga, C. C. (1971, 1985, 1990). *The Dutch in the Caribbean*. Assen: Van Gorcum.

¹² Goslinga, C. C. (2016). *The Dutch in the Caribbean*. Assen: Van Gorcum.

¹³ Hoetink, H. (1958). *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving: een sociologische studie*. Van Gorcum.

In zijn boek over de plantagecultuur op Curaçao in de negentiende eeuw concludeert historicus Wim Renkema dat Curaçao het enige gebied is waar de omvang van de slavengemeenschap toeneemt door een natuurlijke bevolkingsgroei.¹⁴ Dit beeld wordt bevestigd door een onderzoek naar de demografie van de slavengemeenschap door socioloog Humphrey Lamur.¹⁵ Verder stelt Renkema dat plantagehouders alleen slaven verkochten als er sprake was van extreme schaarste, waardoor men niet over voldoende voedsel beschikte om iedereen te voeden. Als er al sprake was van verkoop, dan ging het meestal om jonge, ongehuwde mannen van wie de gezinsstructuur niet werd ontwricht door de verkoop. Deze slaven leverden het meeste geld op, waardoor de rest van de monden kon worden gevoed. Het verkopen van de beste slaven toont volgens Renkema aan dat de plantagehouders een niet-kapitalistisch element vormden in een sector die verder door kapitalisme werd omgeven. Historicus Pieter Emmer zet vraagtekens bij het ontbreken van dit kapitalistische element en het zich beperken tot een enkele sector voor het maken van winst op Curaçao, aangezien veel plantagehouders ook handelshuizen bezaten. Verder oppert Emmer dat er op basis van de gegevens van Renkema kan worden gesteld dat Curaçao de spreekwoordelijke uitzondering vormt op de wetgeving dat moeders en kinderen niet werden gescheiden bij de verkoop.¹⁶

Met de opkomst van emancipatiebewegingen in de jaren tachtig van de twintigste eeuw en een toenemend belang van cultuur als onderwerp van historisch onderzoek kwam er ruimte voor lokale historici om onderzoek te doen naar culturele eigenschappen van slavernij op Curaçao. Het model waarbij economische activiteiten de leidende factor waren voor ontwikkelingen op het eiland werd als achterhaald beschouwd. Ontwikkelingen werden niet voortgestuwd vanwege een economisch belang, maar culturele ontwikkelingen werden gezien als belangrijkste oorzaak voor ontwikkeling op Curaçao. In publicaties van antropoloog Harry Hoetink en socioloog René Römer staan de culturele uitwisselingen tussen het Nederlandse koloniale apparaat en de slavengemeenschap centraal. Zij stellen dat er sprake was van een bilateraal proces waarbij culturele uitwisseling plaatsvond tussen de Nederlandse overheersers en de Curaçaose onderdaan.¹⁷

Daarnaast wordt er in dit werk door Römer en Hoetink onderzoek gedaan naar de vorm van slavernij op Curaçao. Daarin stellen zij dat er op Curaçao sprake was van een relatief milde

¹⁴ Renkema, W. E. (1981). *Het Curaçaose plantagebedrijf in de negentiende eeuw*. Walburg, 117-30.

¹⁵ Lamur, H. E. (1981). Demographic performance of two slave populations of the Dutch speaking Caribbean. *Boletín de estudios latinoamericanos y del Caribe*, (30), 87-102.

¹⁶ Emmer, P. C. (1983). WE Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf in de negentiende eeuw*.

¹⁷ Hoetink, H. (1989). Creoolse Cultuur. In M. Baud (Red.), *Cultuur in beweging. Creolisering en Afro-Caraïbische cultuur*. (pp. 17-26). Rotterdam: Bureau Studium Generale.; Römer, R. (1993). Cultuurbehoud en Cultuurverandering. Een Caribisch dilemma. *Kristòf*, 8(3), 5-21.

vorm van slavernij. Dat beeld wordt ondersteunt door onderzoeken van Alejandro Paulo voor Sint-Maarten en Luc Alofs voor Aruba. De belangrijkste oorzaak wordt gevonden in het ontbreken van een plantagecultuur met een focus op exportgerichte productie ten faveure van een systeem waarbij de plantagecultuur een vorm van zelfvoorziening is.¹⁸ De combinatie van een relatief milde vorm van slavernij en de afwezigheid van een op exportgerichte plantagecultuur zorgden ervoor dat er met de Emancipatie van 1863 in eerste instantie relatief weinig veranderde in de machtsstructuren tussen voormalige slaven en slaveneigenaren. Voormalige slaven bleven vaak nog een tijd werken voor hun voormalige eigenaar. Een belangrijk verschil ten opzichte van Suriname is echter dat er geen verplichting was om in dienst te gaan van de voormalig eigenaar. De komst van bedrijven naar Curaçao zoals Shell in 1916 waren een belangrijke oorzaak voor veranderingen in deze arbeidsstructuren in de samenleving. Economisch historicus Jaap van Soest beschrijft in *Olie als Water* uit 1979 de ontwikkelingen en de gevolgen van de vestiging van Shell voor het Caribisch gebied.¹⁹

Het onderzoek naar slavernij van de afgelopen twintig jaar kent een tweedeling. Enerzijds is er volop aandacht voor de gevolgen van slavernij en de doorwerking van het slavernijverleden in het heden. Dit houdt verband met de eerdergenoemde maatschappelijke problemen rondom de zwartepietendiscussie en stigmatisering van achtergestelde groepen in de samenleving, maar ook met vormen van moderne slavernij zoals bijvoorbeeld mensenhandel of kinderarbeid. Anderzijds is er een hernieuwde aandacht voor het denken over de lange termijn en het inzetten van big data in het historisch onderzoek. Met behulp van big data kan er worden gewerkt met een grote hoeveelheid data die nieuwe inzichten kunnen blootleggen over het functioneren van slavernij. Big data biedt historici de mogelijkheid om onderliggende processen te begrijpen en eventueel met behulp van context te kunnen verklaren. In dit kader zijn er een aantal bronnen beschikbaar die kunnen helpen om het functioneren van de slavenhandel op Curaçao te begrijpen.²⁰

Een van de werken die de nadruk legt op sociale ontwikkelingen van de Afro-Curaçaose bevolking na de slavernij is het proefschrift *Di Ki Manera* van Rose Mary Allen uit 2007. In haar proefschrift doet zij onderzoek naar de rol die respectievelijk de overheid, de voormalige

¹⁸ Alofs, L. (1996). *Slaven zonder plantage: slavernij en emancipatie op Aruba 1750-1963 [ie 1863]*. Charuba.; Paula, A. F. (1993). *Vrije slaven: een sociaal-historische studie over de dualistische slavenemancipatie op Nederlands Sint Maarten 1816-1863*. Centraal Historisch Archief, Universiteit van de Nederlandse Antillen.

¹⁹ Van Soest, J. (1977). *Olie als water: de Curaçaose economie in de eerste helft van de twintigste eeuw* (Vol. 5). Centraal Historisch Archief, Hogeschool van de Nederlandse Antillen.

²⁰ Guldi, J., & Armitage, D. (2014). *The History Manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press. 1-14.

slaveneigenaren en de kerk spelen in het leven van de Afro-Curaçaose bevolking na de Emancipatie van 1863. Daarin concludeert zij dat de samenleving na 1863 een complex geheel is geworden. De oorzaak daarvan vindt zij in de heterogeniteit van de Afro-Curaçaose bevolking. Zij stelt dat haar werk moet worden gezien als bijdrage aan het begrip van hedendaagse handelingsprocessen, omdat de huidige samenleving nog steeds voor een belangrijk deel handelt, al dan niet onbewust, naar de sociale maatstaven die in deze periode zijn ontstaan.²¹

In 1998 is het boek *Curaçaose Vrijbrieven 1722-1863* verschenen uit de hand van To van der Lee.²² Dit 670 pagina's tellende werk is de uitkomst van het jarenlang verzamelen van brieven van manumissie. Mede op basis van dit werk heeft historicus Han Jordaan zijn dissertatie kunnen publiceren in 2012. In dit proefschrift gaat Jordaan in op het functioneren van de Curaçaose slavenmarkt en de manumissie van slaven in achttiende eeuw. Hierin concludeert hij dat er te weinig aandacht wordt geschonken aan de agency van slaven in deze periode. Gelijksortig onderzoek naar de manumissie van en handel in slaven bestaat nog niet voor de periode voorafgaand aan de Emancipatie in 1863.²³

Naast To van der Lee heeft Els Langenfeld jarenlang gegevens verzameld en gepubliceerd met betrekking tot de Curaçaose slavenbevolking. Een blik op haar bibliografie bij haar uitgever laat een gevarieerd beeld zien over haar bezigheden met betrekking tot de slavernij op Curaçao.²⁴ Binnen de geschiedschrijving is er in beperkte middelen gebruik gemaakt van de mogelijkheden om deze gegevens in te zetten bij historisch onderzoek. Aan de hand van de door Langenfeld gedigitaliseerde slavenregisters van Curaçao zal dit essay de bruikbaarheid van deze registers onderzoeken. Daarnaast zal er een poging worden gedaan om de gegevens uit deze registers te contextualiseren en waar mogelijk te verklaren. De slavenregisters van Curaçao beslaan de periode van 1839 tot 1863. Met dit essay hoop ik beter inzicht te kunnen bieden in de mogelijkheden van datasets bij historisch onderzoek naar de relatief onderbelichte slavenbevolking van Curaçao. Daarnaast hoop ik op een tweetal verschillende manier inzicht te krijgen in deze gegevens en wat zij mogelijk kunnen betekenen voor verdere onderzoeken naar historische slavenbevolkingen. De vraag die in dit essay centraal

²¹ Allen, R. M. (2007). *Di ki manera? A Social History of Afro-Curaçaoans, 1863-1917*. Utrecht University. 295-298.

²² Van der Lee, T. (1999). *Curaçaose Vrijbrieven 1722-1863. Met indices op namen van vrijgelatenen hun voormalige eigenaren*. Den Haag: Algemeen Rijksarchief.

²³ Jordaan, H. R. (2012). *Slavernij en vrijheid op Curaçao: de dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt*.

²⁴ Langenfeld E., *Bibliografie* <http://www.indeknipscheer.com/wp-content/uploads/2013/06/Bibliografie-Els-Langenfeld.pdf> [Geraadpleegd op 23-01-2020].

zal staan luidt: "In hoeverre zijn de demografische patronen van de Curaçaose slavenbevolking tussen 1839 en 1863 te verklaren aan de hand van statistische methoden en bestaande literatuur?".

Om de opbouw van dit essay te verhelderen, zal de structuur kort worden uiteengezet. Allereerst zullen de slavenregisters van Curaçao als bron worden toegelicht en de keuzes die tijdens de digitalisering door Els Langenfeld zijn gemaakt. Daarna zal er worden besproken hoe deze dataset geschikt is gemaakt voor historisch onderzoek. Vervolgens zullen de gegevens uit de database worden besproken, alvorens een analyse te maken van de demografische gegevens van de slaven op basis van de slavenregisters. Daarbij zullen enkele factoren zoals de verkoop en manumissie van slaven uitgebreider worden behandeld. Aan de hand van de gevonden demografische patronen en andere factoren zal er een aantal statistische modellen worden gepresenteerd om de gevonden patronen te kunnen duiden. Zoals gedeeltelijk uit deze modellen zal blijken, zijn de statistische modellen op zichzelf niet voldoende om de demografische patronen van de slavenbevolking van Curaçao te kunnen verklaren. Vanwege een relatief gebrek aan onderzoek naar de demografische patronen in deze periode is het lastig om aanvullende verklaringen te vinden in de bestaande literatuur. Het essay zal worden besloten met een aantal concluderende opmerkingen en aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.

Bronnen en methode

De periode van 1839 tot 1863 waarin de Curaçaose slavenregisters zijn aangelegd, wordt de leggerperiode genoemd. Deze benaming is te danken aan de leggers (=openbaar register of archief) waarin het slavenbezit van eigenaren op Curaçao werd genoteerd. Het aanleggen van deze registers kent zijn oorsprong in een besluit van de gouverneur-generaal van de westelijke koloniën en het in Nederland gevestigde ministerie van koloniën om het belastingstelsel voor slaven te standaardiseren in het Caribisch gebied. Voorafgaand aan deze periode verschilden de bedragen die per slaaf aan belasting werden geheven op Aruba, Bonaire en Curaçao. Met het besluit van de gouverneur-generaal werd het bedrag dat per slaaf aan belasting werd geheven vastgesteld op een vast percentage van één procent per slaaf. De waarde van een slaaf werd daarbij vastgezet op een waarde van tweehonderd gulden. Daarin werd geen verschil gemaakt in geslacht of leeftijd. In vergelijking met andere koloniën zoals Suriname komt het aanleggen van dit soort slavenregisters relatief laat op gang op Curaçao. In Suriname werden slaven reeds vanaf 1826 geregistreerd om illegale slavenhandel te voorkomen.²⁵

²⁵ Alofs, L. (1996). *Slaven zonder plantage: slavernij en emancipatie op Aruba 1750-1963 [ie 1863]*. Charuba. 32.

Gedurende de periode van 1839 tot 1863 zijn er in totaal acht boeken gebruikt voor de registratie van slaveneigenaren op Curaçao. Deze registers zijn onderdeel van het gedeelte Hoofdambtenaar Arbeidszaken van het archief Koloniale Overheid in het Curaçaose Nationaal Archief. De slavenregisters van Curaçao bestaan uit inventarisnummers 53 tot en met 60. Het archief Koloniale Overheid is een verzamelarchief waar materiaal bij elkaar wordt gebracht van alle besturen die tussen 1499 en 1954 op Curaçao actief zijn geweest. Naast de slavenregisters van Curaçao bevinden alle documenten aangaande de slavernij in de periode 1832 tot 1868 zich in het onderdeel Hoofdambtenaar Arbeidszaken.²⁶

In het volgende gedeelte zal worden beschreven welke gegevens zijn opgenomen in de slavenregisters van Curaçao. Linksboven op de pagina wordt het folionummer weergegeven. In het midden van de pagina wordt de naam van de eigenaar in kwestie vermeld. Afhankelijk van het aantal slaven zijn dit meerdere eigenaren per folio. Vervolgens worden een aantal kolommen genoteerd. Van links naar rechts zijn deze kolommen als volgt: geslacht, namen der slaven, geboortejaar (gegist of bekend), moeders namen, hoedanig vermeerderd, door wie opgegeven, hoedanig verminderd en door wie opgegeven.²⁷

Per boek wordt er melding gemaakt van 130 tot 135 eigenaren. In totaal zijn er 1070 folio's gebruikt om deze personen en hun slaven te noteren. Het aantal eigenaren dat in deze registers is genoteerd, correspondeert niet noodzakelijkerwijs met de folionummers. Daarvoor zijn twee eenvoudige verklaringen. Ten eerste zijn er meerdere eigenaren per folio genoteerd. Het aantal eigenaren per folio is afhankelijk van het aantal slaven die een eigenaar bezit op het moment van registratie. Als een eigenaar veel slaven bezit, dan is er simpelweg minder ruimte over op de pagina. De tweede verklaring is een gevolg van de eerste. Doordat er vooraf werd ingeschat hoeveel ruimte er nodig zou zijn per eigenaar, werd er bij gebrek aan ruimte een nieuwe registratie van de eigenaar gemaakt op een leeg folio. Daardoor is het goed mogelijk dat eigenaren in het begin, midden en einde van de boeken voorkomen. Dit levert niet per se problemen op, omdat er aan het begin van een nieuw folio een korte verwijzing werd gemaakt naar de bijbehorende folio's.²⁸

²⁶ Slavenregisters Curaçao, 1839-1863, Nationaal Archief Curaçao, Koloniale Overheid: hoofdambtenaar arbeidszaken, [53-60] Slavenregisters, 1-1070.

²⁷ Bijlage 1 laat twee voorbeelden zien van folio's uit de boeken. De eerste afbeelding toont de indeling van de boeken, terwijl de tweede en derde afbeelding weergeven hoe er in de slavenregisters wordt verwezen naar vervolgfolio's.

²⁸ Idem.

De kolom geslacht wordt verder onderverdeeld in mannelijk of vrouwelijk. Daarbij wordt er geturfd bij het geslacht dat van toepassing is. In de kolom namen der slaven wordt de naam van de slaaf in kwestie genoteerd. Als er meer dan één naam per slaaf is genoteerd, dan gaat het om een dubbele voornaam. Er is enkel sprake van voornamen, omdat het ongebruikelijk is dat slaven een achternaam hebben. Vaak krijgen zij pas een achternaam wanneer ze worden vrijgelaten. Hoewel de notering van de kolom geboortjaar (gegist of bekend) doet vermoeden dat geboortejaren in veel gevallen niet precies bekend zijn, blijkt dat het vaak gaat om de exacte dag en maand die onbekend zijn. Controles van de geboortejaren aan de hand van de data van aan- en verkoop laten zien dat de meeste geboortejaren correct zijn.

Als de naam van de moeder bekend is, dan staat deze ook enkel met een voornaam genoteerd. Voor bijna alle slaven is de naam van de moeder genoteerd, maar de naam van de vader wordt in geen enkel geval genoteerd. Het ontbreken van de naam van de vader werkt als een bescherm laag voor eigenaren van de slaven die verantwoordelijk kunnen zijn voor de verwekking van het kind, zodat zij dit kind niet hoeven te erkennen. Door middel van strategieën zoals de achternamen van slaven na vrijlating vergelijken met de achternamen van eigenaren, is het mogelijk om het vaderschap van de eigenaar te achterhalen. Verder zorgt het gebrek aan de naam van de vader ervoor dat er weinig tot geen zicht is op de mogelijkheid van slaven om zich tussen plantages te kunnen verplaatsen en de beperkte mate van vrijheid van de slaven. Als een kind is verwerkt door een slaaf die een aantal plantages verderop woont, dan betekent dit dat er een hoge mate van verplaatsing mogelijk is voor de slaven. Hiervoor zou ook kunnen worden gecontroleerd aan de hand van achternamen en gezinssamenstellingen van slaven na vrijlating.²⁹

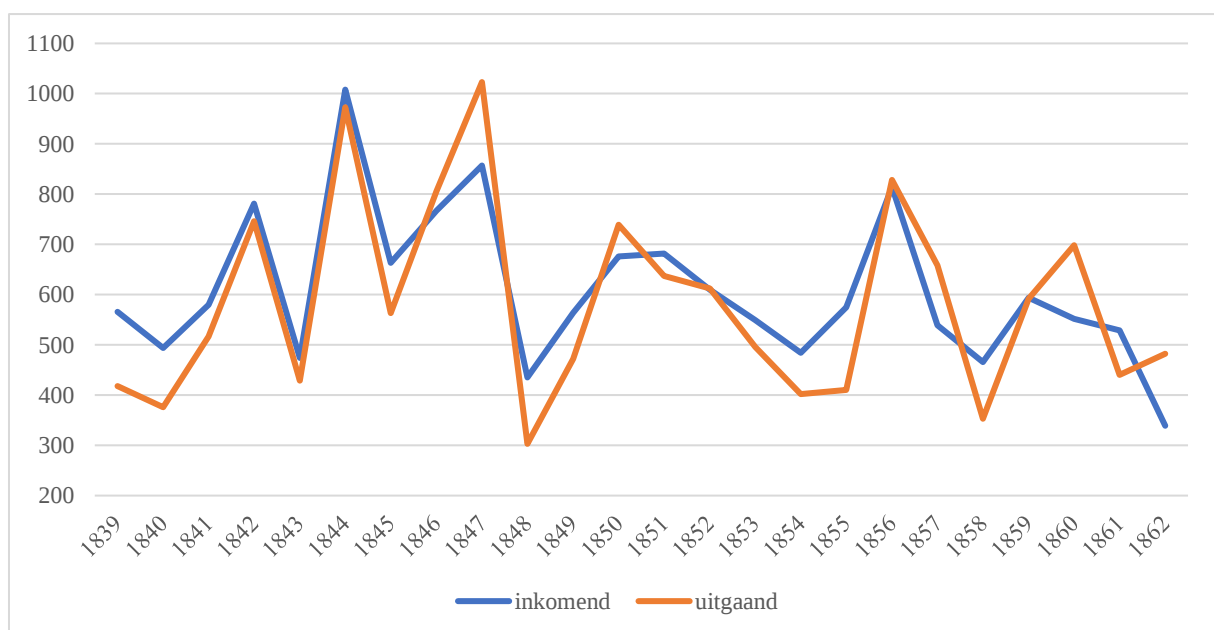
In de kolom ‘door wie opgegeven’ wordt bijgehouden wie verantwoordelijk is voor het opschrijven van de reden van vermeerdering of vermindering. Vanzelfsprekend kan er pas een reden voor vermindering worden genoteerd, nadat een slaaf daadwerkelijk niet meer in bezit is. Net zoals bij registratie van het geslacht wordt de kolom ‘door wie opgegeven’ bijgehouden door te turven. De drie personen die aanpassingen doorvoeren in de registers zijn de griffier van de rechtbank, de vendu (=veiling) meester en een koloniaal ambtenaar. In bijna alle gevallen is de registratie verwerkt door een koloniaal ambtenaar. In de kolommen hoedanig vermeerderd/verminderd wordt vervolgens de manier beschreven waarop een slaaf eigendom is geworden en waarom een slaaf niet langer in bezit is. Als een slaaf wordt verkocht binnen het bestaande systeem van handel, dan is de slaaf op een andere plek in het register terug te

²⁹ Van Stipriaan, A. A. (1993). *Surinaams Contrast: Roofbouw en overleven in een Caraïbische plantagekolonie, 1750-1863*. Brill. 310-347.

vinden als gekochte slaaf. Er ontstaat zodoende een gesloten boekhouding voor de handel in slaven, doordat zowel de reden voor het in bezit komen als de reden voor het afstand doen van een slaaf wordt bijgehouden. Alle slaven zijn immers op een bepaalde manier in bezit gekomen van een eigenaar en alle slaven zijn uiterlijk vanaf de Emancipatie van 1863 geen bezit meer.

Het aantal in- en uitschrijvingen van slaven is te zien in figuur 1. Uit dit figuur blijkt dat er een soortgelijk patroon bestaat wat betreft het aantal in- en uitschrijvingen van slaven. Dit bevestigt het beeld van de gesloten boekhouding. De verschillen tussen de in- en uitschrijvingen kunnen worden verklaard aan de hand van slaven die definitief uit het systeem verdwijnen, doordat zij bijvoorbeeld worden uitgevoerd, sterven of worden gemanumitteerd. Op deze manier gelden de slavenregisters als een soort transactieregisters van slaven met een vermelding van wanneer een slaaf een transactie ondergaat. Deze gegevens omtrent toe- en uittreding maken van de slavenregisters een uitermate interessante bron voor historisch onderzoek.

Tenslotte zijn de registers alfabetisch geordend op basis van de achternaam van de eigenaar. Het noteren van de slaven vindt plaats op basis van het moment dat de desbetreffende slaaf in bezit is gekomen. De lijsten van de slaven beginnen met de slaven waarvoor niets is vermeld in de kolom 'hoedanig vermeerderd' en verlopen verder chronologisch. Het eerste jaar dat wordt genoemd in deze kolommen is 1839. Daardoor kan er worden aangenomen dat de slaven waarvoor niets is genoteerd reeds in bezit zijn op het moment dat de registers worden aangelegd.

Figuur 1, aantallen registraties van de slavenbevolking van Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

De slavenregisters van Curaçao zijn gedigitaliseerd door Els Langenfeld. Zij is op 28 november 2008 begonnen met deze exercitie.³⁰ Daartoe heeft zij van elk folio een foto gemaakt en geordend naar folionummer en boek waarin het folio is te vinden.³¹ Er bestaat veel onduidelijkheid over de publicatie van de gedigitaliseerde registers van Els Langenfeld. Volgens haar bibliografie zijn de datasets van de slavenregisters eerder gepubliceerd. Deze bibliografie is postuum uitgebracht door haar uitgever, waardoor het lastig controleerbaar is. De dataset is nergens terug te vinden op de pagina van het Nationaal Archief van Curaçao of andere pagina's waar Langenfeld dataset publiceerde, zoals de website De Archiefvriend. Hoewel Langenfeld de data waarschijnlijk zo nauwkeurig mogelijk heeft overgenomen, heeft zij ervoor gekozen een aantal zaken niet over te nemen en voegt zij andere zaken toe. De kolommen die zij opneemt in haar dataset zijn: Bordnummer (folio), eigenaar, opmerking, naam slaaf, geslacht, geboortejaar, moeder, opmerkingen, folio, opmerkingen, folio, weggelopen, gestraft en aankoop.

Het eerste dat opvalt aan deze ordening is dat het in grote lijnen dezelfde volgorde heeft als de registers zelf. Verder heeft Langenfeld een aantal extra kolommen opgenomen die niet overeenkomen met de registers. De opmerkingen die zij heeft toegevoegd bij de eigenaren bevatten de notities van vervolgen van andere folio's uit de registers. Naast het sorteren op naam van de eigenaar bieden deze opmerkingen een mogelijkheid om een doorlopende lijst per eigenaar te maken. Daarnaast is er zekerheid dat het over dezelfde persoon gaat in plaats van twee personen met dezelfde naam, doordat er wordt verwezen naar de folio's waarop de registratie verdergaat. Verder voegt zij nogmaals twee kolommen opmerkingen en folio's toe, waarin de informatie uit de kolommen hoedanig vermeerderd/verminderd uit de registers is genoteerd. De folionummers duiden in dit geval op het folio waar de slaaf in kwestie kan worden teruggevonden. Dit bevestigt het beeld van een gesloten boekhouding voor de slaven die in bezit blijven van de gemeenschap van slavenhandelaren op Curaçao. Langenfeld heeft ervoor gekozen geen gegevens op te nemen over wie de notitie in de registers maakt. Daardoor is het niet mogelijk om te achterhalen of deze gegevens zijn genoteerd door een griffier of vendumeester (=veiling). Dit heeft tot gevolg dat het lastig is om te bepalen om wat voor soort aankopen het hier gaat. Aan het einde van elke regel heeft Langenfeld drie kolommen toegevoegd waarin zij verwijst naar andere archiefstukken. Deze stukken beschrijven het

³⁰ Deze startdatum is achterhaald op basis van de eigenschappen van de dataset. Daarin wordt 28 november 2008 genoemd als datum waarop het document is gecreëerd.

³¹ De inventarisnummers zijn terug te vinden in de bibliografie. Voor de bestanden kan contact worden opgenomen.

weglopen van de slaaf, de straffen die de slaaf heeft ondergaan en details rondom de verkoop van een slaaf. In 6% van de gevallen is het haar gelukt om deze koppeling te maken.

Deze dataset bevat de gegevens van 21.512 transacties gedurende de periode 1839 tot 1863.³² Het aantal transacties staat niet gelijk aan het aantal slaven dat gedurende deze periode op Curaçao is geweest. Er is sprake van handel in slaven tussen de eigenaren, waardoor dezelfde slaven meerdere keren voorkomen in de dataset. Het gevolg daarvan is dat er geen sprake is van unieke personen in deze dataset, maar dat er wordt gesproken over transacties. Dat betekent dat de dataset zich in de huidige vorm niet leent voor onderzoek naar demografische patronen van de slavenbevolking, maar wel geschikt is voor onderzoek naar de handel in slaven.

Er is een nieuwe database gemaakt om de slavenregisters van Curaçao bruikbaar te maken voor historisch onderzoek naar demografische patronen van de slavenbevolking en tegelijkertijd de mogelijkheid voor onderzoek naar de handel te behouden. Daar is aanvullende informatie uit andere bronnen aan toegevoegd om zodoende een werkbare database te creëren voor onderzoek.³³ Het belangrijkste verschil tussen de dataset van Langenfeld en deze nieuwe database is dat de verschillende gegevens zijn gesplitst en gestandaardiseerd in eigen categorieën. Daarnaast zijn er enkele subsets aangelegd op basis van data uit *Het Curaçaose Plantagebedrijf in de Negentiende Eeuw*.³⁴ Het aantal kolommen is daardoor gestegen van 14 naar 27 kolommen. Tijdens het samenstellen van deze database zijn verschillende keuzes gemaakt en een aantal problemen naar voren gekomen. De vier belangrijkste keuzes zullen kort worden toegelicht. Daarna zal er kort worden ingegaan op de problemen van de gegevens in deze vorm.³⁵

De eerste aanpassing die is gemaakt heeft effect op de manier waarop de eigenaren zijn genoteerd in de database. In de dataset van Langenfeld staan de verschillende eigenaren met hun volledige naam in de registers. Hierdoor ontstaat er een enorme lijst aan verschillende eigenaren. Door verschillende manieren van spelling en hoofdletter- en spatiegebruik neemt dit aantal verder toe. Om de lijst met eigenaren functioneel te maken voor dit onderzoek is ervoor gekozen alleen de achternamen van de eigenaren te noteren. Hierdoor gaat de mogelijkheid

³² Langenfeld, E. (z.d.). *Slavenregisters Curaçao, 1839-1863* [Dataset].

https://www.nationaalarchief.cw/api/picturae/archieven/details/CW-WiNAC-cw_dna_ka001/withscans/0/start/0/limit/10/flimit/5 [Geraadpleegd op 04-03-2020].

³³ Van Nienhuijs, B. (z.d.). *Bewerking Slavenregisters Curaçao, 1839-1863* [Dataset].

https://www.nationaalarchief.cw/api/picturae/archieven/details/CW-WiNAC-cw_dna_ka001/withscans/0/start/0/limit/10/flimit/5 [04-03-2020].

³⁴ Renkema, W. E. (1981). *Het Curaçaose plantagebedrijf in de negentiende eeuw*. Walburg. 328-376.

³⁵ Zie bijlage 6 voor de namen van de afzonderlijke kolommen.

verloren om op individueel niveau naar de eigenaren te kijken, maar ontstaat de mogelijkheid om het slavenbezit per familie te bekijken. Zo kan er een blik worden geworpen op de patronen van slavenhandel. Het is immers mogelijk om families die een enkele slaaf houden te vergelijken met families die in de periode 1839 tot 1863 veelvuldig handelen in slaven. Daardoor wordt het mogelijk uitspraken te doen over de manier waarop slaven als handelsgoed werden gezien.

De tweede aanpassing die is gemaakt ten opzichte van de dataset van Langenfeld heeft te maken met het in kaart brengen van de slavenbevolking. Zoals eerder genoemd kunnen slaven afhankelijk van het aantal transacties meerdere keren voorkomen in de registers. Om inzicht te krijgen in de demografie van de slavenbevolking is het van belang om grip te krijgen op het aantal unieke personen dat voorkomt in deze lijst. Dit is een behoorlijk ingewikkelde opgave, doordat slaven enkel een voornaam hebben. Om unieke slaven te kunnen identificeren is ervoor gekozen om een aantal factoren samen te voegen tot een identificatiecode. Daarbij wordt er rekening gehouden met de naam, het geslacht, het geboortjaar en de naam van de moeder van een slaaf. Als deze vier factoren overeenkomen, dan is het vrij aannemelijk dat het om dezelfde persoon gaat. Het handmatig controleren van deze lijst is onbegonnen werk, waardoor er is gekozen voor een alternatieve manier van selectie. Concreet betekent deze alternatieve manier van selectie dat alleen de eerste twee letters van zowel de naam van de slaaf als de naam van de moeder worden meegenomen tijdens het koppelen. Een voorbeeld van een code ziet eruit als *elklv1814*. Bij dit voorbeeld begint de naam van de slaaf met *el*, de naam van de moeder met *kl* en gaat het om een vrouw die is geboren in 1814. In totaal wordt het aantal van 21.512 transacties teruggebracht naar 12.979. Concreet houdt dit in dat er gedurende de periode 1839 tot 1863 een aantal van 12.979 personen een transactie heeft doorgemaakt.

Desondanks zijn er een aantal haken en ogen aan deze manier van filteren. Zo zijn er verschillen in het aantal personen dat wordt gevonden wanneer er een extra letter wordt toegevoegd in het maken van de code. Als er drie in plaats van twee letters worden gebruikt om de code te maken, dan is er sprake van 13.793 personen. Bij het gebruik van drie letters bij de naam van de slaaf en twee letters bij de naam van de moeder zijn er 13.481 personen en omgekeerd 13.370 personen. Ondanks dit verschil is dit de meest praktische manier om de unieke personen uit de dataset te filteren. Pogingen om andere hulpmiddelen in te zetten bij het filteren van unieke personen leveren problemen op, doordat de spelling van namen gedurende deze periode nogal eens verschilt. Het gebruik van deze code zorgt ervoor dat zelfs als namen enigszins verschillen er nog steeds dezelfde code verschijnt. Een mogelijk negatief gevolg van deze methode is dat een slaaf als duplicaat wordt gezien, terwijl alleen de eerste twee letters

van de naam hetzelfde zijn. Deze mogelijkheid wordt zoveel mogelijk uitgesloten door het inzetten van vier factoren, waardoor de kans dat de verkeerde persoon als duplicaat wordt gezien relatief klein is.

De derde aanpassing heeft te maken met de kolommen hoedanig vermeerderd en -verminderd uit de registers. Deze kolommen zijn volledig uitgesplitst en gestandaardiseerd. Hierbij is gekeken naar een mogelijke vermelding van de maand en het jaar waarin een gebeurtenis heeft plaatsgevonden, evenals de reden die is genoteerd. Daarbij is het van belang om te vermelden dat het standaardiseren van deze lijst bestaat uit van vele uren menselijke arbeid, waardoor er de mogelijke fouten in kunnen zitten. Deze fouten zijn voor zover ze aanwezig zijn volledig willekeurig en na veelvoudige controle waarschijnlijk laag in aantal. Naast de kans op fouten bij het verwerken van de data bestaat de kans dat er reeds bij het invullen van datums in de registers fouten zijn gemaakt. Aangezien het aangeven van slaven niet altijd op dezelfde dag gebeurden, kunnen datums ook het gevolg zijn van giswerk van de eigenaar.³⁶

De vierde en laatste aanpassing heeft te maken met de geboortejaren en de jaren die worden genoemd bij vermeerdering en vermindering. Op basis van het geboortjaar en de verschillen tussen de jaartallen in vermeerdering en vermindering zijn indicaties gemaakt voor de duur van het bezit en de leeftijd van slaven op het moment dat ze werden verhandeld. Het opstellen van deze gegevens biedt twee mogelijkheden. Ten eerste dienen ze als controlemiddel van de data. Slaven kunnen immers geen negatieve leeftijd of verblijfsduur hebben. Hierdoor zijn een aantal duidelijke menselijke fouten gecorrigeerd, zoals slaven die geboren zijn nadat ze zijn gestorven en slaven die geboren nadat de slavernij is afgeschaft. Er zijn een aantal waarden voor de leeftijd en verblijfsduur waar onduidelijkheid over blijft bestaan na controle. Dit zijn gevallen waar de fouten reeds bij notering in de registers zijn gemaakt. In dat geval is ervoor gekozen deze gegevens niet mee te nemen om te voorkomen dat deze waarden de data negatief beïnvloeden bij verdere berekeningen.

Een van de problemen met de database wordt veroorzaakt door de ontstaansgeschiedenis van de bron. Aangezien deze lijsten werden gebruikt om de te betalen belastingen te bepalen, bestaat de mogelijkheid dat eigenaren ervoor kozen een aantal slaven niet op te geven bij de districtsmeesters. Deze bias zorgt ervoor dat er waarschijnlijk sprake is van een ondertelling van het aantal slaven ten opzichte van de werkelijkheid. Dit zorgt ervoor dat de gegevens over

³⁶ Van Galen, C. W., & Hassankhan, M. S. (2018). A research-note on the slave registers of Suriname, 1830–1865. *The History of the Family*, 23(3), 503-520.

de totale slavenbevolking in deze dataset naar alle waarschijnlijkheid niet volledig nauwkeurig zijn.³⁷

Dit probleem lijkt zich niet te beperken tot deze bron, maar eerder een symptoom te zijn van een groter probleem dat zich voordoet binnen de literatuur naar de demografie van de Curaçaose slavenbevolking. Zo noteert het werk van Van Sypestein een aantal van 6751 geëmancipeerde slaven, terwijl deze dataset ongeveer 7000 geëmancipeerde slaven telt.³⁸ Zoals eerder behandeld hebben slaven die voorafgaand aan 1839 in bezit zijn geen notering in de kolom hoedanig vermeerderd. Daarnaast hebben slaven die in 1863 zijn geëmancipeerd geen notering in de kolom hoedanig verminderd.

In het algemeen valt het op dat er in de literatuur bijzonder veel verschillende aantallen met betrekking tot de slavenbevolking worden genoemd. Bij vergelijking van de aantallen die door Renkema en van Soest worden genoemd, blijkt direct dat de aantallen in honderdtallen afwijken. Beide heren melden dat er waarschijnlijk sprake is van een ondertelling van het daadwerkelijke aantal slaven. De cijfers zijn afkomstig van districtsmeesters en plantagehouders en zijn talloze keren overgenomen, voordat zij in de juiste registers verschenen. Daardoor wordt het bijzonder lastig om de exacte aantallen van de slavenbevolking correct te benaderen.³⁹ Verderop in dit essay zal er door middel van een alternatieve methode worden geprobeerd om de exacte aantallen van de slavenbevolking aan de hand van de slavenregisters te benaderen.

Een ander probleem dat zich voordoet bij het bij elkaar brengen van deze dataset is de spelling. De spelling verschilt voor dezelfde personen gedurende deze hele periode meerdere keren. Om dit probleem zo goed mogelijk te ondervangen en de spelling te uniformiseren is ervoor gekozen enkele wijzigingen in de database door te voeren. Concreet houdt dit in dat een aantal letters zijn vervangen door andere letters, alle hoofdletters zijn vervangen door kleine letters en spaties aan het begin van woorden zijn verwijderd.⁴⁰

³⁷ Alofs, L. (1996). *Slaven zonder plantage: slavernij en emancipatie op Aruba 1750-1963 [ie 1863]*. Charuba. 32.

³⁸ Idem, 32.

³⁹ Renkema, W. E. (1981). *Het Curaçaose plantagebedrijf in de negentiende eeuw*. Walburg.117-130.; van Soest, J. (1977). *Olie als water: de Curaçaose economie in de eerste helft van de twintigste eeuw* (Vol. 5). Centraal Historisch Archief, Hogeschool van de Nederlandse Antillen.

⁴⁰ De volgende wijzigingen zijn doorgevoerd: z naar s, ch naar g, c naar k en ij naar y.

Demografische patronen

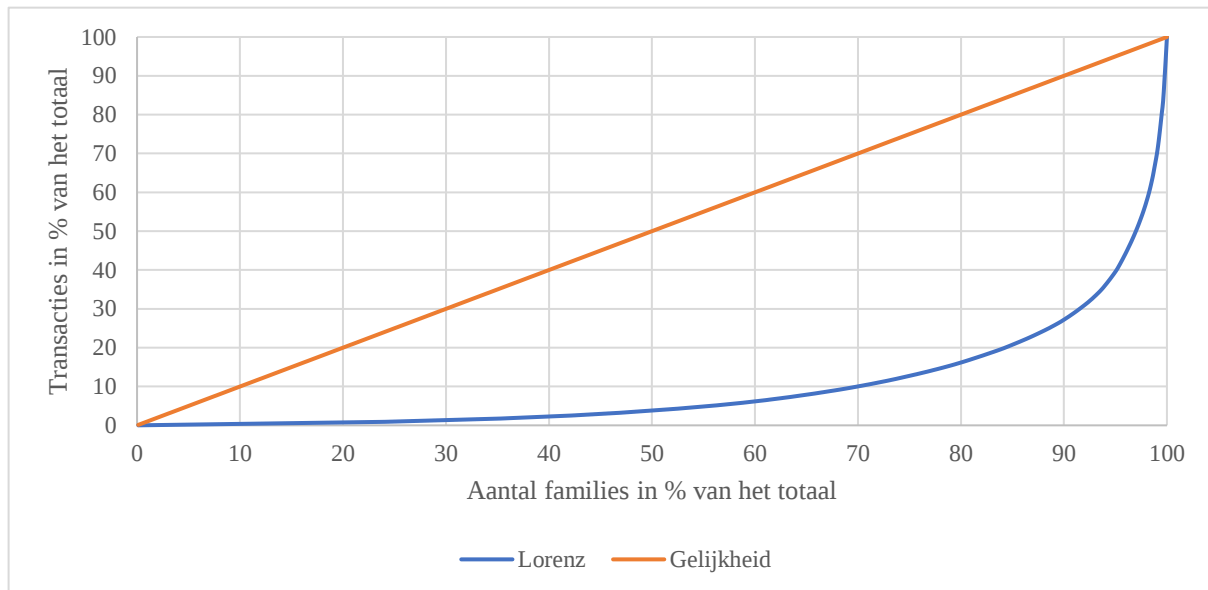
Een analyse van de demografie van de slavenbevolking van Curaçao op basis van de Curaçaose slavenregisters staat centraal in dit onderdeel. Waar mogelijk zal er worden geprobeerd om de patronen en bijzonderheden te verklaren. Hierbij zal concreet worden ingegaan op de eigenaren, de slavenbevolking en de verschillende handelskenmerken. Zoals eerder genoemd zijn er verschillen tussen de lijst van transacties en de subset van unieke personen. Dit zou interessante resultaten kunnen opleveren, omdat grote verschillen tussen de twee datasets kunnen wijzen op verschillende belangen, patronen of motieven in de handel in personen.

Bij elke afzonderlijke transactie in de lijst is een eigenaar genoteerd. Dat betekent dat er een lijst is van 21.512 eigenaren. Wanneer dit aantal wordt gefilterd aan de hand van unieke namen, dan blijven er nog 2099 personen over. De namen van de eigenaren worden volledig uitgeschreven, waardoor er vaak vier namen in dezelfde cel voorkomen. Als de eigenaar een vrouw is, dan staat in een aantal gevallen ook de meisjesnaam vermeld. Hierdoor ontstaan cellen met niet minder dan zeven namen. Zoals eerder is benoemd, zijn de namen van de eigenaren teruggebracht naar de familienamen om dit probleem te omzeilen. Wanneer een slaaf gedeeld eigendom is van twee families, dan is samenwerkingsverband als eigenaar opgenomen. In totaal levert dit een lijst op met 811 families die samen verantwoordelijk zijn voor 21.512 transacties.

Als er wordt gekeken naar de statistieken rondom deze families, dan vallen een aantal zaken op. Gemiddeld genomen komt een familie 26,5 keer voor in de lijst van transacties. Het gemiddelde laat echter weinig zien over de spreiding van deze transacties over de families. Een Lorenz curve van de verdeling biedt hier meer mogelijkheden toe. Deze curve wordt weergegeven in figuur 2. Daarbij valt op dat er een extreem scheve verdeling is van transacties binnen de groep eigenaren. In dit geval is 80% van de eigenaren slechts verantwoordelijk voor ongeveer 16% van alle transacties. Concreet betekent dit dat er sprake is van een extreem kleine groep families die verantwoordelijk is voor het merendeel van de transacties. Dit beeld komt overeen met het beeld dat Luc Alofs schetst voor Aruba, waarbij het merendeel van de slavenhandelaren minder dan tien slaven verhandelen.⁴¹ Dat een klein deel van de families verantwoordelijk is voor het overgrote deel van de transacties laat zien dat deze families bepalend zijn in de slavenhandel gedurende de periode 1839 tot 1863, maar betekent niet per se dat deze families specifiek een groot aandeel hebben in de verkoop van slaven. In deze lijst komen meer kenmerken voor dan alleen de verkoop van slaven. Het is bijvoorbeeld mogelijk

⁴¹ Alofs, L. (1996). *Slaven zonder plantage: slavernij en emancipatie op Aruba 1750-1963 [ie 1863]*. Charuba. 32.

dat deze families enorm veel slaven hebben gemanumitteerd of er veel slaven in hun bezit sterven, waardoor ze relatief vaak voorkomen in de lijst van de transacties.

Figuur 3, Lorenz curve van de verdeling van slaven naar eigenaar op Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Wanneer de aantallen van deze transacties naast de unieke subset worden gelegd, dan vallen een aantal andere zaken op. De resultaten van de families met de meeste transacties worden weergegeven in tabel 1. Daaruit valt op te maken dat de verdeling van transacties over de eigenaren redelijk gelijk blijft, maar dat aantallen voor een aantal families sterk afnemen. Zo valt het op dat de familie Jesurun in de transactielijst 1283 keer voorkomt en daarmee de familie met de meeste transacties is, terwijl zij in de unieke lijst slechts 633 keer voorkomen. De sterk afgenomen aantallen in de unieke lijst ten opzichte van de transactielijst duiden erop dat er sprake is van het meerdere keren verhandelen van dezelfde slaven. Op basis van deze gegevens ontstaat er een beeld waarbij de families die veel handelen in slaven relatief meer slaven verhandelen die eerder zijn verhandeld dan gezinnen die relatief weinig slaven verhandelen. Hoewel de vergelijking tussen de unieke lijst en de transactielijst niet per se de beweegredenen achter het handelen van de familie kan verklaren, geeft dit beeld een mogelijk antwoord op de vraag wie er worden verhandeld. Wanneer er enkel naar dit gegeven wordt gekeken, dan zouden slaven die eerder in hun leven zijn verhandeld de duidelijke voorkeur genieten binnen de handel in slaven.

Aan de hand van *Plantages, tuintjes en 'kanoekjes', met hun eigenaren tussen 1780 en 1885* kan er worden gekeken naar de rol van families uit de transactielijst in de plantagehandel

op Curaçao.⁴² In deze lijst staat het bezit van plantages vermeld. Daarin is gezocht naar de families die gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor 20% van de transacties.

Familie	Aantal totaal	Aantal uniek	Afname %	Aantal keren lijst
De Haseth	647	404	-37,55796	40
Henriques	1106	698	-36,889693	265
Jesurun	1283	633	-50,66251	115
Schotborgh	1157	799	-30,942092	123
van der Meulen	649	498	-23,266564	25

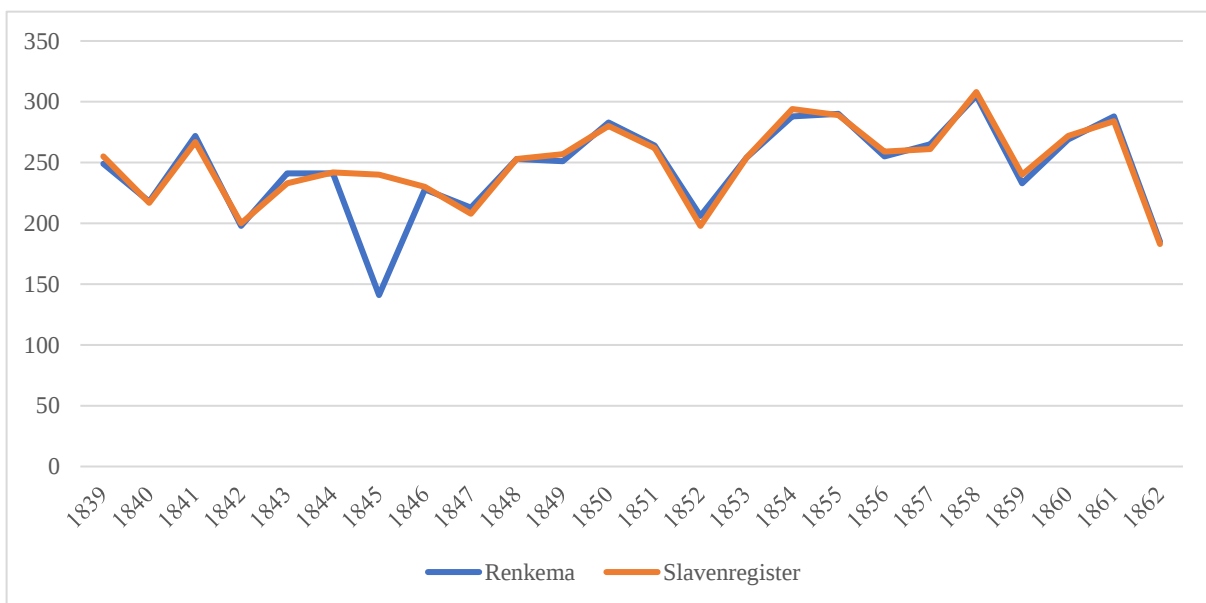
Tabel 1, aanvullende informatie omtrent het houden plantages en slavenbezit. Bron: Plantages, Tuintjes en 'Kanoekjes', met hun eigenaren van 1780 tot 1883; database Slavenregisters Curaçao 1839-1863.

Het is op zijn minst opvallend te noemen dat de familie die het meeste voorkomt in de lijst van bezit van plantages ook een relatief kleine afname van het aantal transacties heeft wanneer er wordt gekeken naar het verschil tussen de transactielijst en de unieke lijst. Dit gegeven kan bijdragen aan het beeld van families op Curaçao die de handel in slaven gebruiken als inkomstenbron, terwijl er andere families zijn die handelen in slaven om te kunnen voorzien in arbeidskrachten van plantages. De familie Henriques is hier een voorbeeld van. Deze familie heeft een hoog aantal transacties, maar is ook zeer actief in de handel van plantages. Daarnaast kent het aantal transacties van deze familie een relatief kleine afname wanneer de transactielijst wordt vergeleken met de unieke lijst. De eerdergenoemde familie Jesurun heeft weliswaar meer transacties, maar is minder actief in de handel in plantages en kent daarbij een relatief grotere afname in het aantal transacties bij een vergelijking tussen de transactie- en de unieke lijst. De activiteit op de markt voor plantages zou kunnen verklaren waarom de familie Jesurun meer dan de familie Henriques slaven verhandeld die zij eerder in bezit hebben gehad. Om deze situatie verder in kaart te kunnen brengen, zouden de gegevens van de daadwerkelijke verkopen van de slaven moeten worden geraadpleegd. Hoewel deze gegevens zijn aangevraagd, is er mede door enkele logistieke problemen onvoldoende tijd en ruimte geweest om deze gegevens tijdig te verwerken.

Naast de registratie van eigenaar zijn de gegevens over de slaven zelf een interessante bron van gegevens. De geboorte- en sterftcijfers, de man-vrouw verdeling en de verschillende redenen voor de overdracht van slaven worden behandeld. In vergelijking met gegevens die afkomstig

⁴² Langenfeld, E. J. M. (2013). *Plantages, Tuinen en "kanoekjes" Met Hun Eigenaren 1780-1885*. Curaçao: Els Langenfeld.

zijn uit de literatuur, blijkt dat de gegevens uit de database en de literatuur bijna volledig overeenkomen. Dit is weergegeven in figuur 3. De enige afwijking is te constateren voor het jaar 1845. Vanuit de literatuur blijkt dat er in dit jaar waarschijnlijk een zeer grove ondertelling is geweest van het aantal geboorten. Het aantal geboorten dat wordt gevonden aan de hand van de gegevens uit de database lijkt hier in mindere mate last van te hebben. Desondanks is het niet helemaal uit te sluiten dat er nog steeds sprake is van een ondertelling van het aantal geboorten. Wanneer dat hier het geval zou zijn, dan zou dat waarschijnlijk voor meerdere jaren gelden.⁴³

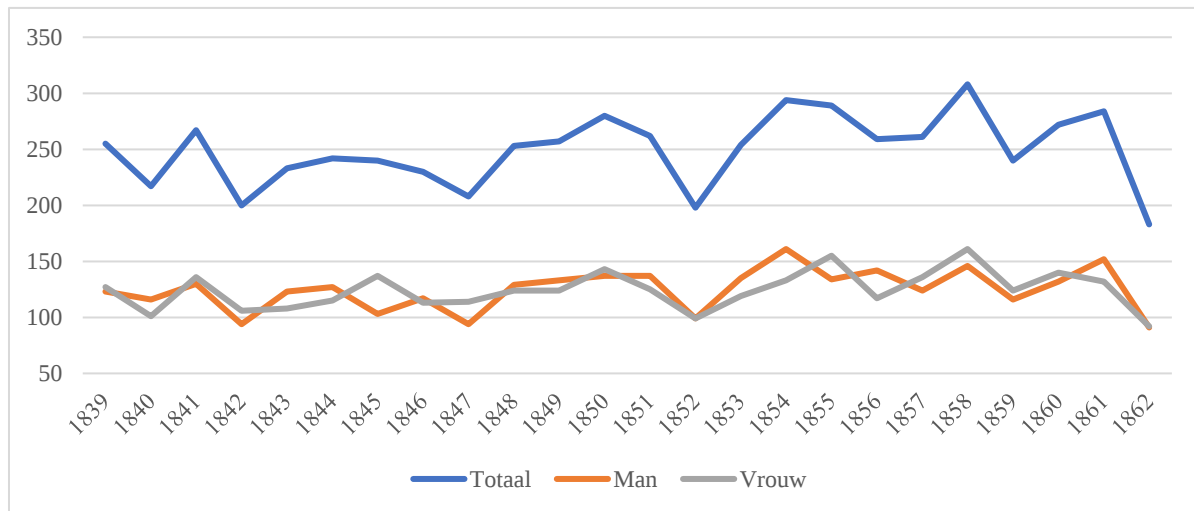

Figuur 4, vergelijkende geboortecijfers slavenbevolking Curaçao, 1839-1862. Bron: 'Het Curaçaose Plantagebedrijf in de 19^e eeuw'; database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Over de gehele periode 1839 tot 1863 is er sprake van een stijging van het aantal geboorten. Tussen 1839 en 1852 schommelt het aantal geboorten tussen de 200 en 250, terwijl dit aantal tussen 1852 en 1862 stijgt naar een geboortecijfer tussen de 250 en 300. In de literatuur wordt er gesproken over een vrouwenoverschot in de Curaçaose samenleving, maar dit blijkt niet per se uit de geboortecijfers in figuur 4. Het aantal mannen en vrouwen dat wordt geboren is gelijk verdeeld. Het vrouwenoverschot zou wel kunnen verklaren waarom het aantal geboorten toeneemt. Als er meer vrouwen zijn, kunnen er ook meer vrouwen kinderen krijgen. Een andere mogelijke verklaring voor het toenemen van het aantal geboorten is de introductie van nieuwe wetgeving over het werk zwangere vrouwen mochten verrichten. Vanaf 1856 mochten zwangere vrouwen geen zwaar werk meer verrichten op de plantages. Zwanger raken zou voor deze vrouwen een uitkomst kunnen bieden in relatie tot werk. Voorafgaand aan dit

⁴³ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*. 336-337.

jaar werd er weinig onderscheid gemaakt tussen het werk dat werd verricht door mannen of vrouwen.⁴⁴ Het introduceren van wetgeving voor zwangere vrouwen is te verklaren aan de

Figuur 6, geboortecijfers slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

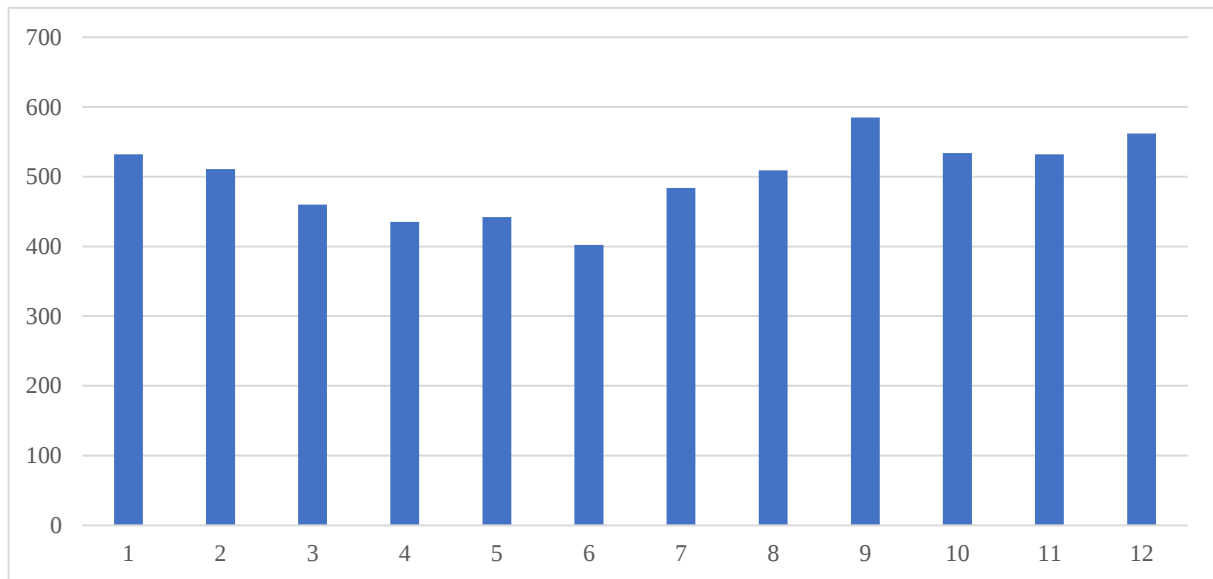
hand van nieuwe strategieën van plantagehouders om de slavenbevolking op peil te houden. Na de beperkingen op de trans-Atlantische slavenhandel gingen eigenaren over op het vergroten van de fertiliteit van de slaven om de bevolking op peil te houden.

Als het krijgen van kinderen wordt beïnvloed door werkomstandigheden, dan zouden er wellicht ook patronen kunnen worden ontdekt als er wordt gekeken naar de maand waarin kinderen werden geboren. De geboortecijfers per maand zijn weergegeven in figuur 5. Het is aannemelijk dat er in een periode waarin sprake is van meer relatieve vrijheid ook meer kinderen worden verwerkt. Uit de figuur blijkt dat het geboortecijfer gedurende maart tot en met juni aanmerkelijk lager ligt dan de rest van het jaar. Het zaaien van de mais als belangrijkste product gebeurde in oktober, terwijl de oogstperiode plaatsvond in maart. Na het oogsten was er een periode van zes maanden waarin de voorbereidingen werden getroffen voor het nieuwe oogstseizoen. Tijdens deze periode werden slaven vrijgesteld van het werk op het land en werden zij ingezet als wegininspecteur.⁴⁵ De gegevens ondersteunen in dit geval niet per se het narratief dat er in perioden van relatieve vrijheid meer kinderen werden verwerkt. Dit patroon

⁴⁴ Idem.

⁴⁵ Idem, 112-115.

past bij andere patronen van geboortemaanden die worden gevonden voor het Caribisch gebied.⁴⁶

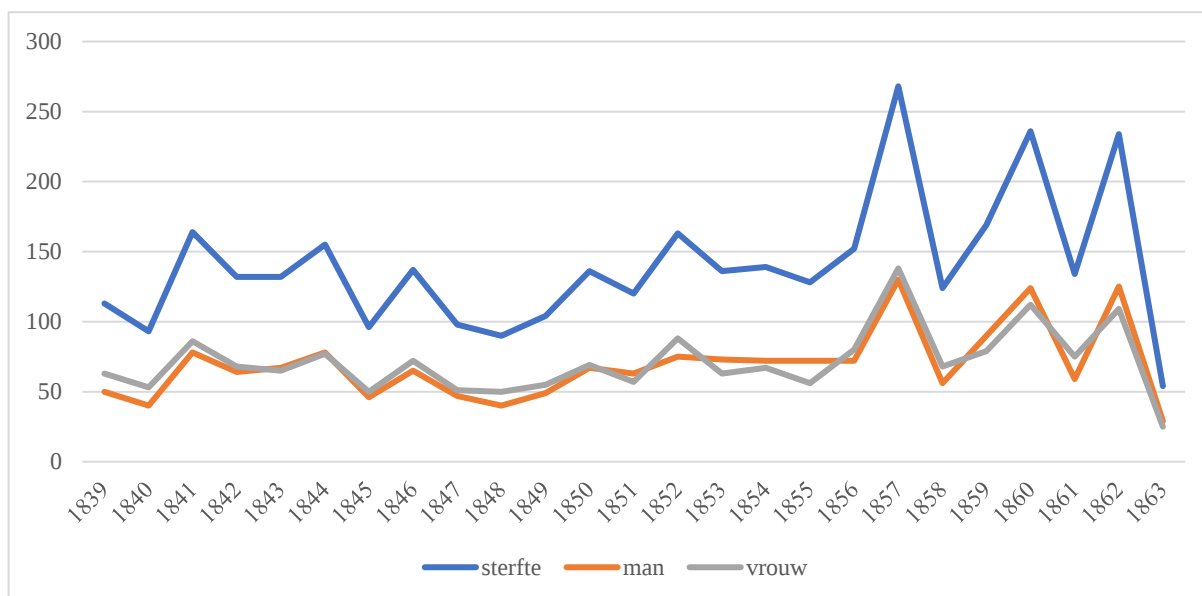
Figuur 7, geboortecijfers slavenbevolking Curaçao geordend per maand, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

De sterftcijfers van de slavenbevolking laten een ander soort demografische ontwikkeling zien op Curaçao. Het patroon van sterfte is weergegeven in figuur 6. Allereerst valt het op dat het aantal mannen en vrouwen dat sterft redelijk gelijk is. Dit is op zijn minst opvallend te noemen, omdat er vanuit de literatuur consensus bestaat dat het sterftepercentage van mannen in koloniën doorgaans hoger ligt dan dat van vrouwen.⁴⁷ Doorgaans wordt dit toegeschreven aan de zwaardere werkzaamheden die mannen verrichtten op de plantages. De sterftcijfers van Curaçao lijken twee oorzaken te hebben. Enerzijds is het mogelijk dat de gelijke sterfte wordt veroorzaakt doordat er geen onderscheid wordt gemaakt in het werk dat mannen of vrouwen moeten verrichten. Hierdoor ligt de verhouding tussen mannen en vrouwen gelijk, maar zou de sterfte in het algemeen hoger moeten liggen. Anderzijds zijn deze sterftcijfers het mogelijke gevolg van de relatief minder zware omstandigheden op de Curaçaose plantages. Deze minder zware omstandigheden worden toegeschreven aan het verbouwen van mais in plaats van suiker. Hoewel suiker aanzienlijk meer opleverde, werd de

⁴⁶ Engerman, S. L., & Higman, B. W. (1997). The Demographic Structure of the Caribbean Slave Societies in the Eighteenth and Nineteenth Centuries. In F. W. Knight (Red.), *Slave Societies of the Caribbean* (pp. 45–104). Paris: Unesco Publishing. 90.

⁴⁷ Idem, 91.

mais van de Curaçaose plantages met name gebruikt om in het eigen levensonderhoud te kunnen voorzien.⁴⁸

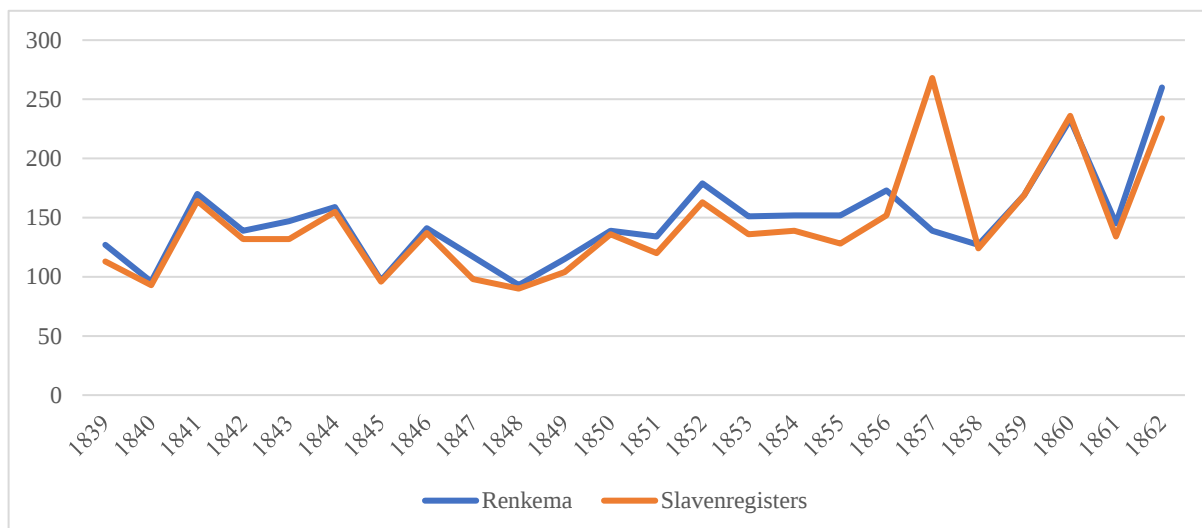

Figuur 9, sterftetecijfers slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

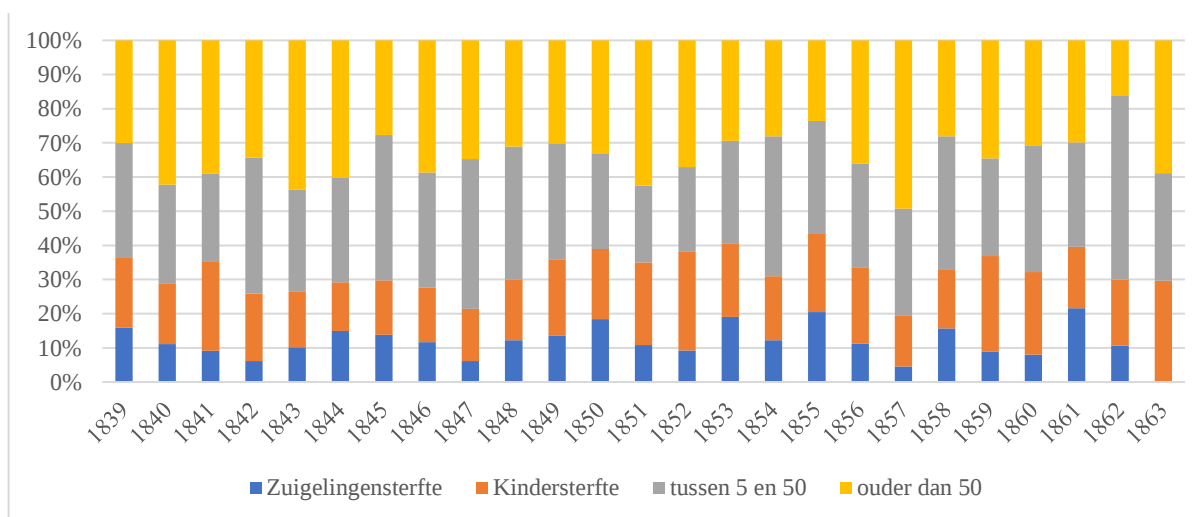
Naast het ontbreken van verschillen in sterfte tussen mannen en vrouwen valt het op dat er richting het einde van de periode sprake is van meerdere pieken in de sterfte van slaven. Het proberen te verklaren van deze sterfte is bijzonder ingewikkeld, aangezien meerdere factoren een rol kunnen spelen. Allereerst moet de betrouwbaarheid van de data worden bekeken. In vergelijking met de sterftetecijfers van Renkema in figuur 7 blijkt snel dat 1857 een afwijking vormt. Daarbij past het aantal van Renkema beter in de trend die wordt gevonden voor de sterfte. Desondanks blijven de sterftetecijfers van 1860 en 1862 hoog. Als deze sterftetecijfers worden bekeken aan de hand van verschillende leeftijdsklassen, dan valt het met name op dat er tijdens de pieken relatief meer mensen sterven die ouder zijn dan vijftig jaar. Het aandeel dat verschillende leeftijdsklassen hebben in de totale sterfte is weergegeven in figuur 8. De verklaring hiervoor kan niet worden gezocht bij grootschalige epidemieën, aangezien daar geen sprake van is tijdens deze jaren. Wel is er in deze jaren sprake van een gebrek aan voedsel als gevolg van de enorme droogte.⁴⁹

⁴⁸ Renkema, *Het Curaçaose Plantagebedrijf*, 65-70.

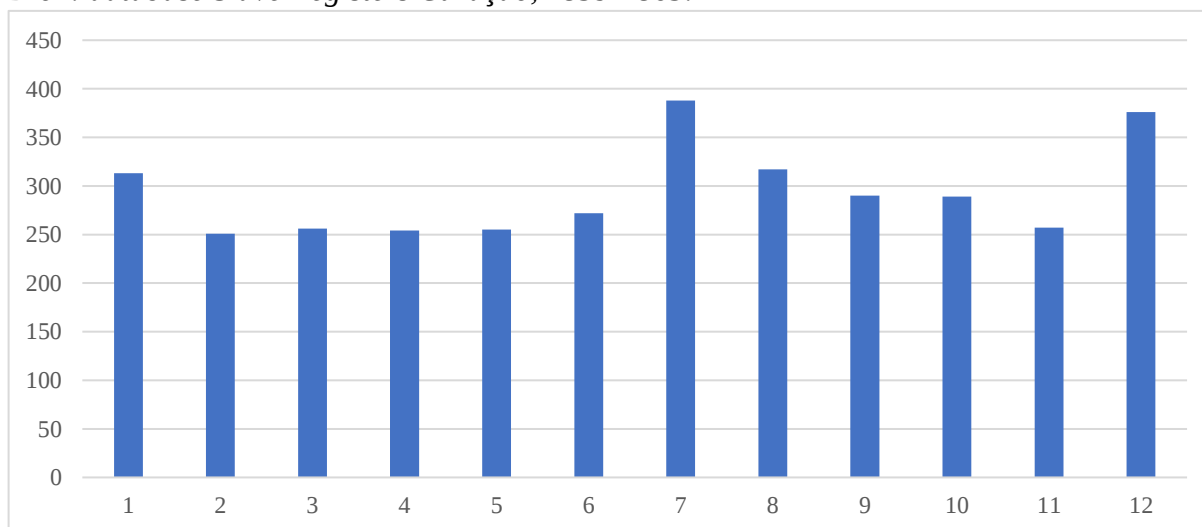
⁴⁹ Idem, 117-130, 359-362.

Figuur 7, vergelijkende sterftecijfers slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: 'Het Curaçaose Plantagebedrijf in de 19^e eeuw'; database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

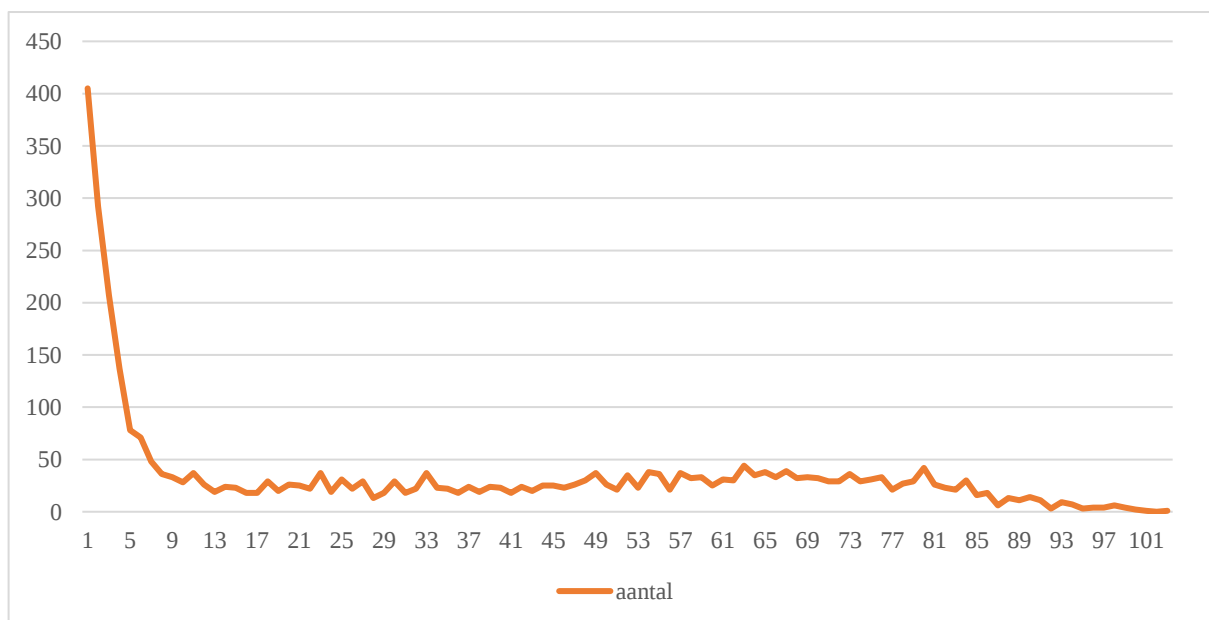
Figuur 8, aandeel leeftijdsklasse in de sterftecijfers slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Figuur 9, sterftecijfers slavenbevolking Curaçao geordend per maand, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Als de sterftcijfers van de Curaçaose slavenbevolking worden verdeeld naar de maanden waarin de sterfgevallen zijn geregistreerd, dan valt het op dat de sterftcijfers in periode december/januari en juli hoger liggen dan gemiddeld. Deze gegevens zijn weergegeven in figuur 9. Van Galen en Hassankhan vinden een soortgelijk patroon voor kindersterfte in Suriname. Zij stellen dat de datum waarop een sterftegeval wordt geregistreerd vaak niet overeenkomt met de daadwerkelijke datum waarop iemand is gestorven. Zij verklaren dit aan de hand van hoofdgelden die per slaaf moesten worden betaald. De registratie van deze belasting vond plaats in januari en juli. Wanneer de eigenaar van een slaaf niet zeker wist wanneer iemand was gestorven, dan werd er gegist. Het zou een plausibele verklaring kunnen zijn dat er dan werd gekozen voor de maand waarin de registratie plaatsvond.⁵⁰

Indien de sterftcijfers worden geordend naar leeftijd in plaats van tijdsperiode, dan valt het direct op dat de sterfte van kinderen enorm hoog ligt in vergelijking met de sterfte van andere leeftijden. Dit is weergegeven in figuur 10. Dit kan duiden op een extreem hoge zuigelingen- of kindersterfte, maar ook op een aantal andere zaken. Ten eerste laat dit gegeven duidelijk zien dat er überhaupt sprake is van het registreren van kindersterfte. Daarnaast blijkt uit de data dat ook kinderen die relatief snel na de geboorte sterven worden geregistreerd. Dit is een belangrijk verschil met andere koloniën zoals Suriname, omdat de registratie van kinderen die vlak na de geboorte sterven niet goed werd bijgehouden.⁵¹

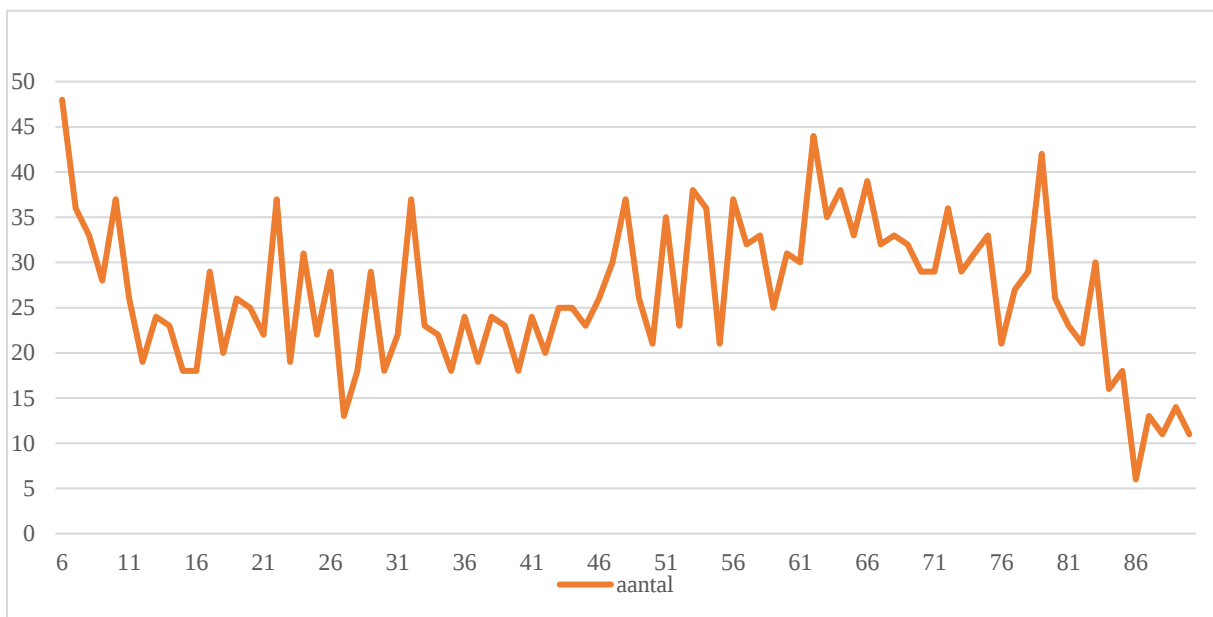

Figuur 10, sterftcijfers slavenbevolking Curaçao geordend per leeftijd, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

⁵⁰ Van Galen, C. W., & Hassankhan, M. S. (2018). A research-note on the slave registers of Suriname, 1830–1865. *The History of the Family*, 23(3), 514-515.

⁵¹ Van Galen, A research-note, 514.

Ten tweede kan de relatief hoge zuigelingen- en kindersterfte worden verklaard door het gegeven dat er simpelweg minder oudere mensen zijn die kunnen sterven. Daarom kan het relevant zijn om de kindersterfte uit de data weg te laten. In figuur 11 is de sterfte van kinderen tot zesjarige leeftijd weggelaten. Daaruit valt een relatief normaal sterftepatroon op te maken. Iemand die overleeft tot het vijfde levensjaar heeft dan een relatief grote kans om oud te worden. Naarmate iemand het vijftigste levensjaar is gepasseerd, neemt de kans om te sterven toe. De afname in sterfte van de oudste groep is wederom te verklaren doordat er weinig personen zijn die deze leeftijd behalen.

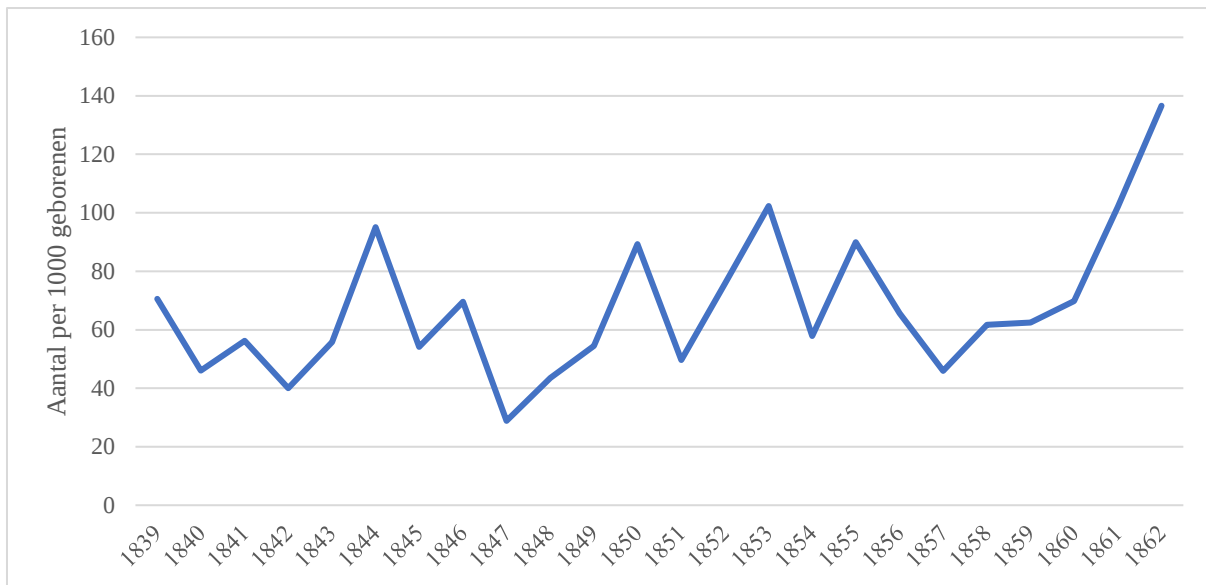

Figuur 1112, sterftcijfers slavenbevolking Curaçao geordend per leeftijd, zonder kindersterfte, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Als de zuigelingen- en kindersterfte per jaar worden bekeken, dan valt nog iets anders op. Volgens Engerman en Higman is de zuigelingensterfte in de koloniën bijzonder hoog. Deze hoge zuigelingensterfte valt in veel gevallen samen met een hoge fertiliteit. Hoewel er op Curaçao ook sprake is van een hoge fertiliteit, zijn de zuigelingen- en kindersterfte relatief laag. De zuigelingensterfte wordt weergegeven in figuur 12. Het is opvallend te noemen dat zowel de zuigelingen- als de kindersterfte gedurende de periode 1839 tot 1863 een toenemende trend vertonen.⁵² Met de introductie van de eerdergenoemde wetgeving lijken de zuigelingen- en kindersterfte vanaf 1844 af te nemen, maar is er daarna toch sprake van een toename. Desondanks ligt het sterftcijfer lager dan in gebieden waar suiker het meest verbouwde product is.⁵³

⁵² Zie bijlage 3.

⁵³ Engerman, S. L., & Higman, B. W. (1997). *The Demographic Structure of the Caribbean Slave Societies in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, 91.

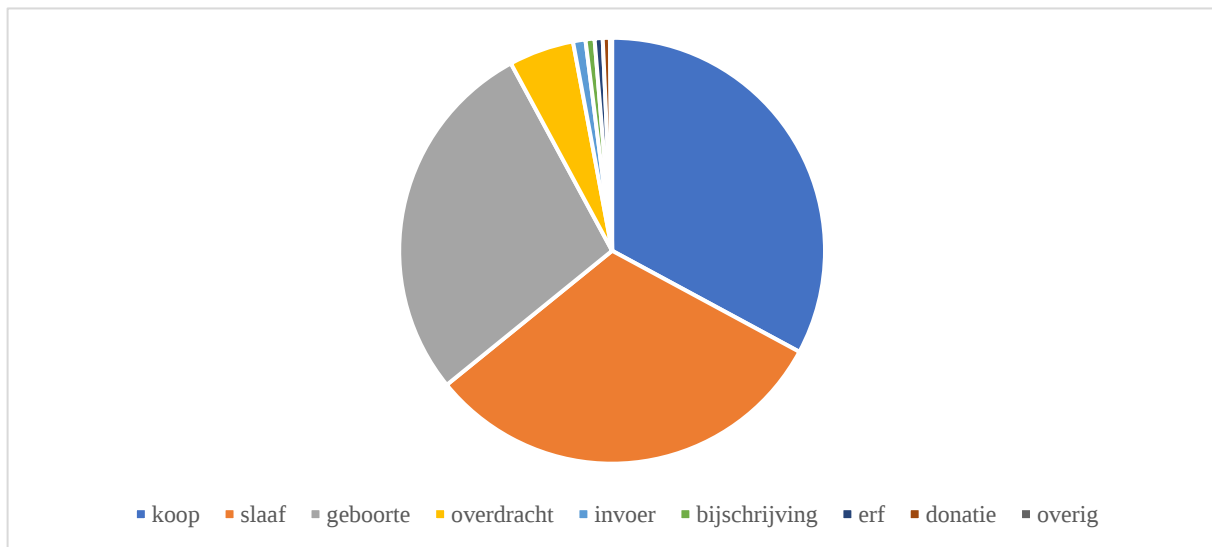
Figuur 12, zuigelingensterfte slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Naast geboorte- en sterftcijfers bieden de slavenregisters zicht op de redenen voor de overdracht van slaven. De gemiddelde slaaf wisselt 1,67 keer van eigenaar gedurende de periode waarin zij in slavernij verkeren. Om de verschillende kenmerken te kunnen toelichten is er een onderscheid gemaakt in de redenen die zijn genoteerd voor inkomende en uitgaande slaven. Deze kenmerken zullen kort worden toegelicht, alvorens in te gaan op een aantal specifieke kenmerken.

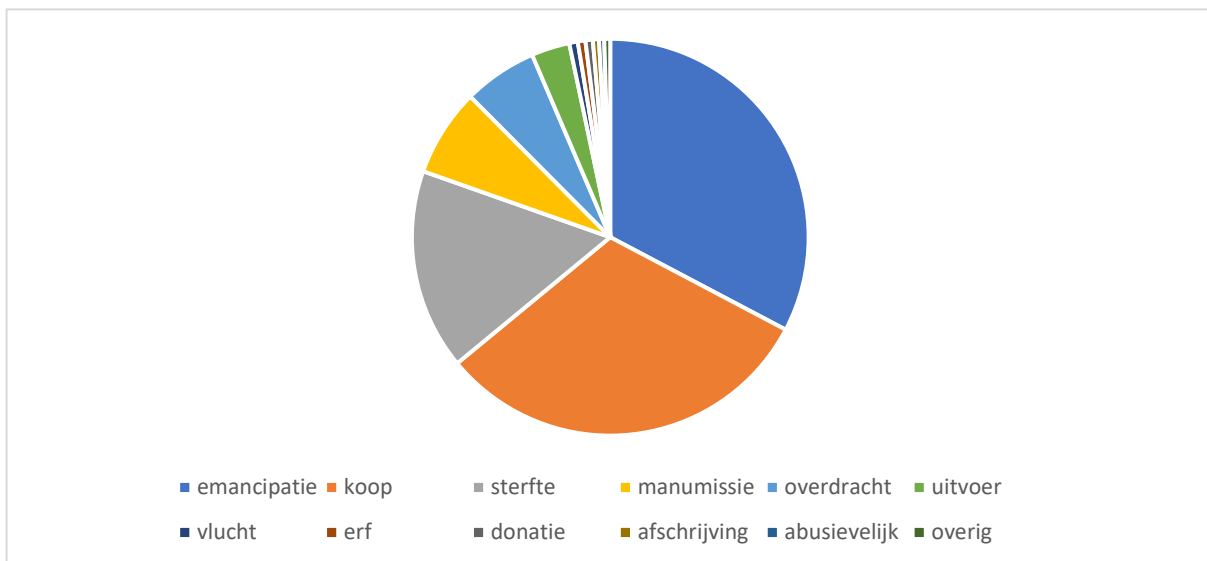
In totaal zijn er tijdens het standaardiseren van de ingaande kenmerken zestien kenmerken genoteerd, waarvan er uiteindelijk zes zijn samengevoegd tot een overige categorie vanwege het geringe aantal waarnemingen. De ingaande kenmerken zijn weergegeven in figuur 13.⁵⁴ Uit dit figuur blijkt dat er een drietal kenmerken zijn die in meer dan 90% van de gevallen van toepassing zijn. Dit zijn de (in)koop van slaven, slaven die voorafgaand aan het aanleggen van de registers reeds tot slaaf zijn gemaakt en geboorte in slavernij. Deze kenmerken zijn verantwoordelijk voor 32,7% respectievelijk 31,1% en 27,8% van de gevallen. De overige kenmerken zijn elk verantwoordelijk voor minder dan 1% van de gevallen. Op de categorie slaven die reeds tot slaaf zijn gemaakt voorafgaand aan de registers kan niet nader worden ingegaan, omdat deze gegevens simpelweg niet aanwezig zijn. Na het verbod op trans-Atlantische slavenhandel verlegden de meeste slavenhouders de focus van het kopen van nieuwe slaven naar het verhogen van de fertiliteit van de bestaande slavenbevolking. Dit

⁵⁴ Zie bijlage 4 voor exacte aantallen.

betekent er waarschijnlijk relatief meer gekochte slaven bij zouden komen dan dat er werden geboren wanneer de data van voor 1839 wel aanwezig zou zijn.

Figuur 13, ingaande kenmerken omtrent het in bezit komen van slaven op Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Figuur 14, uitgaande kenmerken omtrent het afstand doen van slaven op Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

De uitgaande kenmerken zijn weergegeven in figuur 14.⁵⁵ Tijdens het standaardiseren van deze uitgaande kenmerken is er onderscheid gemaakt tussen achttien kenmerken. In dit geval zijn drie categorieën gebundeld tot een overige categorie. Er zijn meer kenmerken nodig om in het geval van de uitgaande kenmerken aan de 90% van de gevallen te komen dan bij de ingaande kenmerken. Deze kenmerken zijn de emancipatie van de slaven, (ver)koop van slaven, sterfte van de slavenbevolking en de manumissie van slaven. De geëmancipeerde slaven zijn

⁵⁵ Zie bijlage 4 voor exacte aantallen.

alle slaven die in juli 1863 nog in slavernij waren. Deze groep heeft niet per se veel overeenkomsten op demografisch gebied, behalve dat zij in juli 1863 in dienst waren als slaaf. In totaal is dit het kenmerk voor 32,7% van de transacties die gedurende 1839 tot 1863 plaatsvonden.

Wanneer de geëmancipeerde slaven van 1863 worden weggelaten als kenmerk, dan blijven de verkoop van slaven, sterfte en manumissie over als belangrijkste kenmerken voor een transactie. De personen die in slavernij sterven zijn een gevarieerde groep op het gebied van leeftijd en geslacht. De slaven die in dit gedeelte zijn verkocht, komen bij de ingekochte kenmerken binnen als koop. Desondanks komt dit aantal niet exact overeen. Enerzijds is dit te verklaren doordat de registratie van slaven niet waterdicht is, anderzijds kan dit worden verklaard doordat er waarschijnlijk niet altijd melding is gemaakt van slaven die direct na aankoop overlijden of zijn uitgevoerd. Daarnaast verdwijnen slaven die worden gemanumitteerd ook uit het systeem, waardoor mensen die worden gekocht om vervolgens te worden vrijgelaten ook ontbreken. In totaal bedraagt het verschil tussen in- en verkoop van slaven een aantal van 200 slaven. Voordat de belangrijkste overige uitgaande kenmerken worden behandeld, zal de omvang van de slavenbevolking worden behandeld. Daaruit blijkt dat de slavenbevolking van Curaçao toeneemt door de geboorte en invoer van nieuwe slaven, terwijl de slavenbevolking afneemt door sterfte, uitvoer en manumissie van slaven.

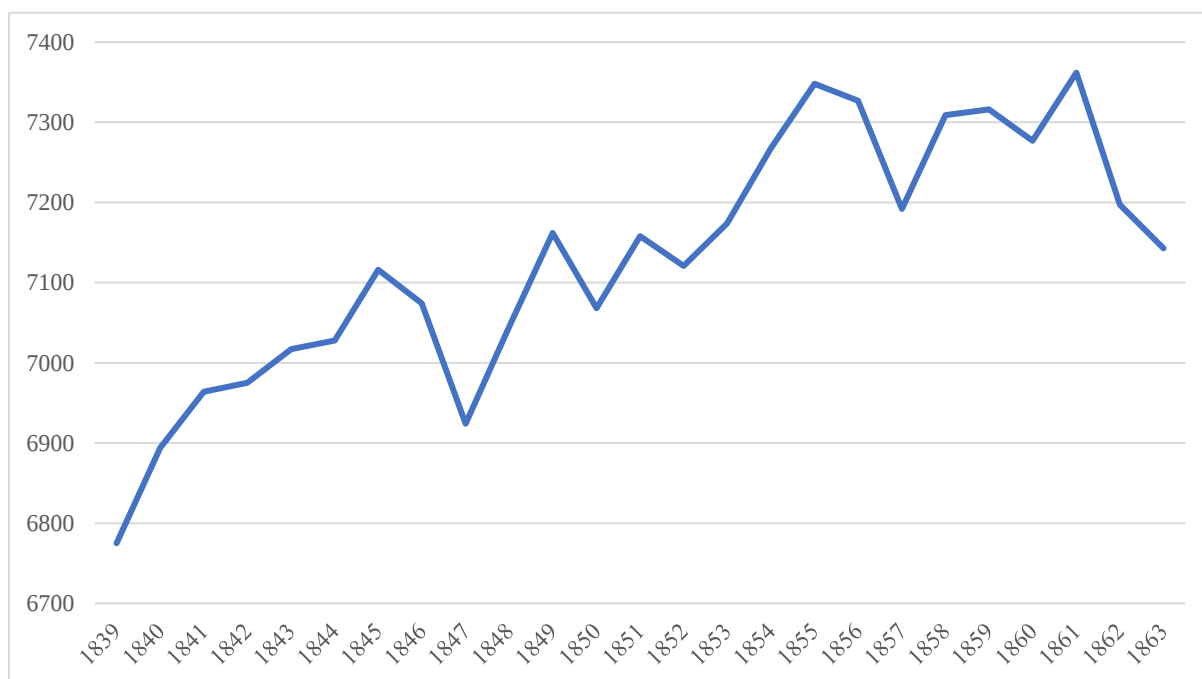
Als er wordt gekeken naar de omvang van de slavenbevolking op Curaçao op basis van de aantallen die door Renkema worden genoemd, dan lijkt er een vreemd patroon te zitten in de groei van de slavenbevolking.⁵⁶ Zo zou de slavenbevolking gedurende de negentiende eeuw afnemen volgens deze gegevens, terwijl er door Renkema een beeld wordt geschetst waarin de slavenbevolking van Curaçao toeneemt door een natuurlijke bevolkingsgroei.⁵⁷ Het beeld van een groeiende slavenbevolking wordt bevestigd door het saldo van de geboorte- en sterftcijfers uit van de slavenregisters. Renkema stipt verder aan dat er waarschijnlijk sprake is van een grove ondertelling van het aantal slaven dat op Curaçao woont. De piek in 1857, waar de slavenbevolking in één jaar met 1500 personen toeneemt, is ook onverklaarbaar. Desondanks zijn er weinig bronnen beschikbaar die een ander beeld schetsen van de slavenbevolking op Curaçao.

Vanuit de database van de transactieregisters bestaat er een nieuwe mogelijkheid om de aantallen van de slavenbevolking van Curaçao te bekijken. Slaven die voorafgaand aan het

⁵⁶ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 336-337.

⁵⁷ Idem 117-130.

aanleggen van deze registers tot slaaf zijn gemaakt, hebben geen kenmerk waarom zij zijn ingebracht als slaaf. Daarnaast kan er aan de hand van het geboortjaar worden gecontroleerd dat deze slaven voor 1840 zijn geboren. Op basis van de geboorte- en sterftcijfers kan er vervolgens een verloop van de bevolkingsaantallen worden gemaakt. De keuze om hierbij de transactie- in plaats van de unieke lijst te gebruiken, is gebaseerd op het probleem dat de notitie van een persoon in de unieke lijst niet per se de eerste – of laatste notitie van deze persoon hoeft te betreffen. Dit betekent dat de unieke lijst weliswaar het sterven van een persoon kan tonen, maar dat de geboorte van deze persoon uit een eerdere transactie dan ontbreekt en andersom. Wanneer deze selectie wordt gemaakt, ontbreken de personen die als gevolg van migratie en andere redenen de slavenbevolking doen toe- of afnemen. Om dit probleem zoveel mogelijk te ondervangen, wordt er gekeken naar het aantal personen dat per jaar worden in- en uitgevoerd en het aantal personen dat wordt gemanumitteerd. Het resultaat hiervan is weergegeven in figuur 15.⁵⁸

Figuur 15, bevolkingsaantallen slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

In het beginjaar 1839 is er sprake van 6668 personen die tot slaaf zijn gemaakt voorafgaand aan de aanleg van de registers. Wanneer er wordt gekeken naar de gehele periode 1839 tot 1863 is de groei van de slavenbevolking duidelijk zichtbaar. Daarbij zijn een aantal kleine dalen te zien in de groei van de bevolking. Deze dalen zijn grotendeels te verklaren vanuit de data en zullen kort worden toegelicht. In 1847 wordt een bijzonder hoog aantal slaven

⁵⁸ Zie bijlage 5 voor de exacte aantallen per jaar.

uitgevoerd, waardoor de natuurlijk groei van dit jaar teniet wordt gedaan. De slaven die worden uitgevoerd in dit jaar zijn afkomstig van verschillende eigenaren en lijken specifiek te zijn gekocht om te kunnen worden uitgevoerd. Dit blijkt uit het gegeven dat de slaven in dezelfde maand als de aankoop ook worden uitgevoerd. Tevens blijkt dat deze slaven gemiddeld 2,7 keer worden verhandeld, waardoor zij boven het gemiddelde zitten wat betreft het aantal keren dat slaven van eigenaar wisselen. Een verklaring daarvoor kan niet worden gegeven aan de hand van de bestaande literatuur.

De kleine dalingen in 1850 en 1852 zijn gevolgen van het relatief hoge aantal manumissies die in deze jaren plaatsvinden. Deze manumissies zullen in het volgende onderdeel nog aan bod komen. De grilligheid en stagnatie van de bevolkingsgroei vanaf 1855 kan worden benaderd vanuit de toenemende registratie van sterfte onder de bevolking. Vanaf 1850 worden de registers opgeschoond en beter bijgehouden, waardoor sterfgevallen die niet ten tijde van een daadwerkelijk sterfgeval zijn doorgegeven alsnog kunnen worden genoteerd. Vanaf 1855 lijkt dit en masse te worden gedaan. De stijging van de sterftcijfers heeft dan meer met een logistieke inhaalslag te maken, dan dat er kan worden gesproken over een toenemende sterfte onder de slavenbevolking. Verder kan het einde van de periode van slavernij een mogelijke verklaring vormen voor de dalende bevolkingsaantallen in de laatste periode. Het totale bevolkingsaantal op Curaçao is in deze laatste jaren van slavernij redelijk stabiel, waardoor het waarschijnlijk is dat een gedeelte van de slavenbevolking voorafgaand aan de emancipatie is gemanumitteerd. Dit blijkt ook uit de stijging van het aantal manumissies in 1862.⁵⁹

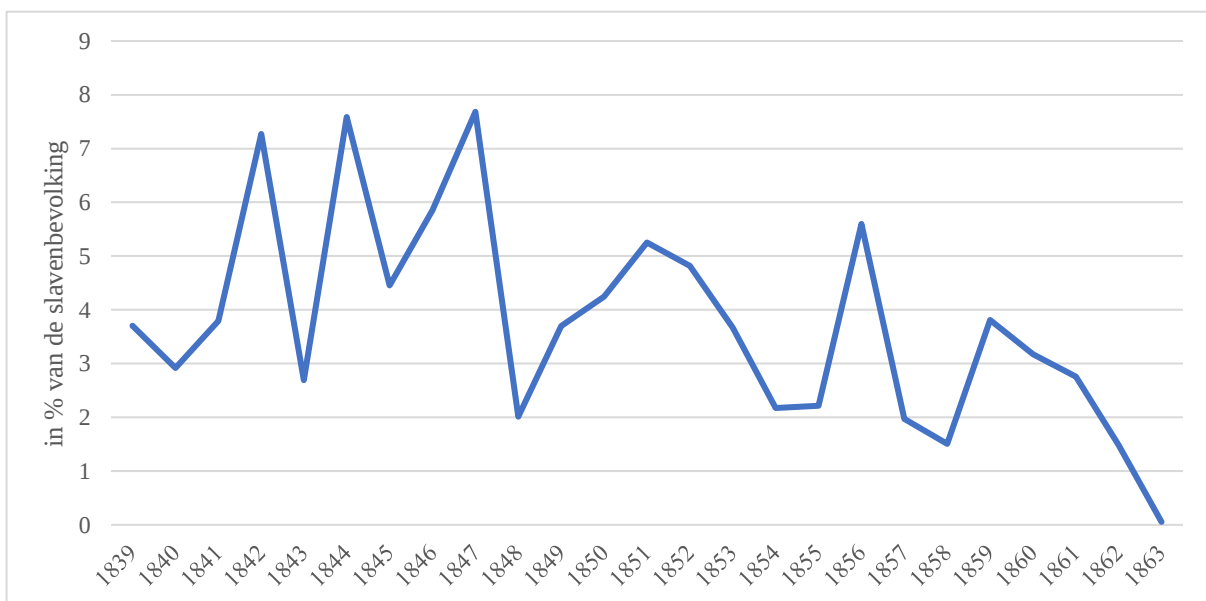
Dat de bevolkingsaantallen die afkomstig zijn van de slavenregisters een beter beeld geven van de totale slavenbevolking wordt bevestigd wanneer er een blik wordt geworpen op de slaven die in juli 1863 worden geëmancipeerd. In totaal is aantal personen dat wordt geëmancipeerd op basis van deze registers 7040 slaven. Dat betekent dat de slavenbevolking aan het einde van de periode op dit aantal moet zitten. Logischerwijs kunnen er immers geen slaven worden geëmancipeerd die er niet zijn. Dit is een aanvullende reden waarom de gegevens die door Renkema worden gepresenteerd een ondertelling zijn van het daadwerkelijke aantal slaven. De cijfers die afkomstig zijn uit de registers lijken dan ook meer recht te doen aan de daadwerkelijke aantallen van de slavenbevolking van Curaçao gedurende de negentiende eeuw.⁶⁰

⁵⁹ Zie bijlage 5.

⁶⁰ Renkema, *Het Curaçaose Plantagebedrijf*, 336-337.

Het beschikken over de bevolkingsaantallen van de slavenbevolking biedt de kans om de belangrijkste eerdergenoemde kenmerken af te zetten tegen dit groeiende bevolkingsaantal. Eerder bleek al dat de belangrijkste overeenkomst tussen de geëmancipeerde slaven is dat zij nog in slavernij verkeren tijdens de Emancipatie. Het aantal geëmancipeerden is vanzelfsprekend gelijk aan het aantal slaven in 1863. De sterfte is in een eerder onderdeel reeds behandeld, waardoor de verkopen en manumissies van slaven over blijven om nader te bekijken.

De verkopen van slaven in figuur 16 laten een duidelijke neerwaartse trend zien. Deze neerwaartse trend in de verkoop kan in verband worden gebracht met de politieke omstandigheden van Curaçao in het Caribisch gebied. Vanaf het begin van de negentiende eeuw wordt de handel in bemoeilijkt door het verbod op de trans-Atlantische slavenhandel en de afschaffing van de Britse slavernij. Daarnaast bemoeilijkt een burgeroorlog in Venezuela de handel in de vroege negentiende eeuw. Met de afschaffing van de slavernij door Frankrijk in 1848 en de revoluties in Europa lijkt er een definitieve neerwaartse trend te worden ingezet met betrekking tot de verkoop van slaven.

Figuur 16, verkoopcijfers slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Daarnaast is er sprake van een enorme grilligheid van het patroon van verkopen per jaar. Een aantal van deze grote verschillen kan worden verklaard aan de hand van perioden van sociale onrust en wetgeving die de omstandigheden voor de slaven verbeterde, waardoor het voor de slavenhouder minder aantrekkelijk werd om slaven te houden. Daarvoor is een korte contextualisering nodig. In het kader van de missie op Curaçao was bisschop Niewindt vanaf

1840 bij het koloniaal bestuur aan het lobbyen om betere omstandigheden voor de slavenbevolking te bewerkstelligen. Terwijl Nieuwindt bezig was met lobbyen, werd de uitvoerende macht op Curaçao als gevolg van een grondwetswijziging in 1848 verschoven van het Nederlandse ministerie van koloniën naar een door Nederland benoemde gouverneur.⁶¹ Deze door Nederland benoemde gouverneur, Van Lansberge, was de missie erg goed gezind, maar was zelf geen katholiek. Om de missie toch van dienst te kunnen zijn, steunde hij de missie voor zover wettig mogelijk was. Hoewel de nieuwe wetgeving omtrent de behandeling van slaven er in 1848 kwam, vielen de daadwerkelijke bepalingen tegen. De bepaling over kleding, huisvesting en afstraffingen waren dusdanig vaag dat er geen echte verbeteringen mogelijk waren. Desondanks heeft de oproep voor veranderende omstandigheden mogelijk geleid tot gevolgen voor de handel in slaven gedurende deze periode.⁶²

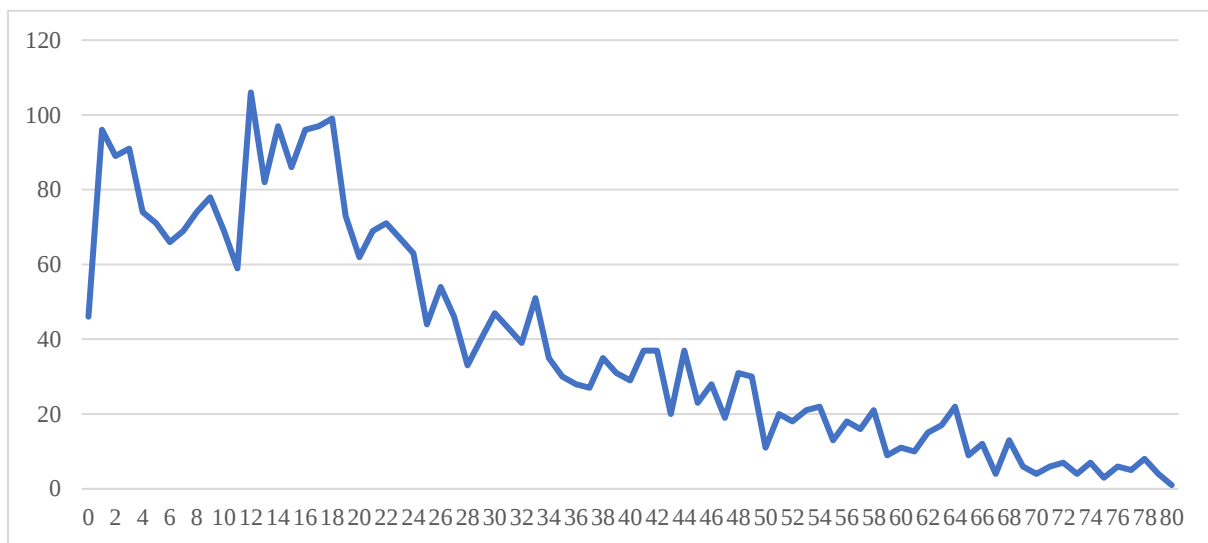
In navolg van de afschaffing van slavernij door omringende gebieden werd er in 1853 een adviescommissie ingesteld die de mogelijkheid tot afschaffing van de slavernij op Curaçao moest onderzoeken.⁶³ Het resultaat van dit onderzoek leidde enkel tot verbeterde omstandigheden voor de slavenbevolking en heldere bepalingen op de gebieden waar de wet uit 1848 nog erg vaag was. De slavenbevolking had zelf het idee dat de publicatie die van Lansberge in 1857 met zich meebracht vanuit Nederland een vrijbrief was die een einde zou maken aan de slavernij. Van Lansberge wist zelf ook van deze hooggespannen verwachtingen en besloot te zwijgen over de nieuwe wetgeving tot de gemoederen waren bedaard binnen de slavenbevolking. Uiteindelijk zou de wetgeving via de koloniale raad worden gecommuniceerd. Deze aankondiging leidde tot woede binnen de slavenbevolking. Van Lansberge prefereerde inmiddels zelf ook volledige emancipatie en zag deze publicatie enkel als een doekje voor het bloeden. De geruchten over een mogelijke afschaffing van de slavernij bleven vanaf 1857 hangen.

⁶¹ Jordaen, H., & Schillings, M. (2006). *Organisatie van bestuur en rechtspraak in de Nederlandse Caraïbische wereld*. <https://dutch-caribbean.huygens.knaw.nl/wp-content/uploads/2013/07/Organisatie-bestuur-en-rechtspraak-in-de-Caraïbische-koloni%C3%ABn.pdf> [Geraadpleegd op 03-03-2020].

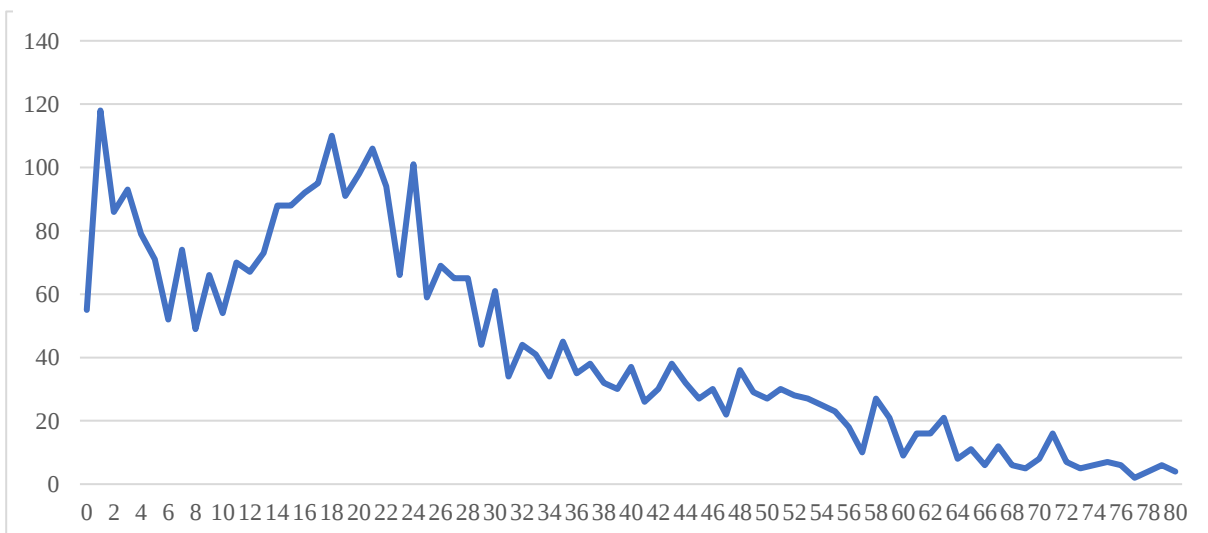
⁶² Goslinga, C. C. (1956). *Emancipatie en emancipator: de geschiedenis van de slavernij op de Benedenwindse eilanden en van het werk der bevrijding*. Assen: Van Gorcum, 120-142.

⁶³ Römer, R. A. (1977). *Cultureel mozaïek van de Nederlandse Antillen: constanten en varianten*. Zutphen: Walburg Pers, 11.

Met het idee dat afschaffing van de slavernij een kwestie van tijd was, waren er twee mogelijkheden voor slavenhouders. Een van de mogelijkheden was dat slavenhouders hun slaven verkochten om zo veel mogelijk geld terug te krijgen zolang de slavernij niet werd afgeschaft. Dit leidt tot de toename van de handel in slaven rond 1858, waarna de handel ook weer langzaam afzwakte. Hetzelfde fenomeen zorgde voor een korte opleving van de slavenhandel in 1856. In dat jaar hebben de slavenhouders ook het idee dat afschaffing dichtbij is, waardoor zij hun slaven probeerden te verkopen. Vanaf het moment dat er bekend werd gemaakt dat er compensatie zou komen per slaaf werd het voor de slavenhouders minder relevant om afstand te doen van de slaven.

*Figuur 1714, verkoopcijfers slavenbevolking Curaçao geordend naar leeftijd, 1839-1847.
Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.*

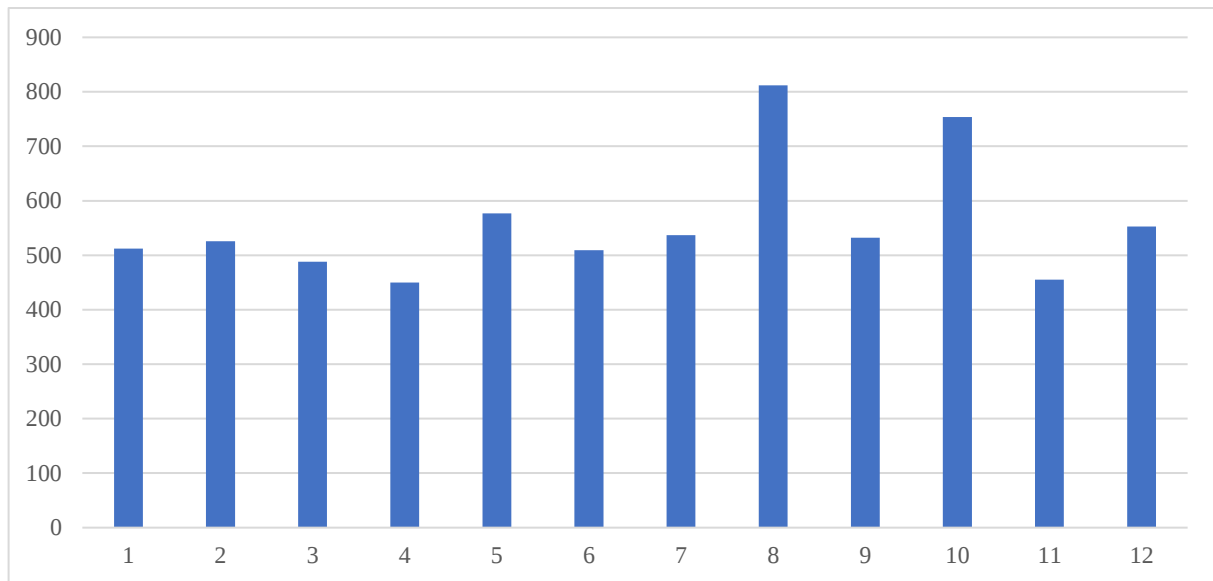
*Figuur 18, verkoopcijfers slavenbevolking Curaçao geordend naar leeftijd, 1848-1863.
Bron: database Slavenregisters Curaçao 1839-1863.*

Wanneer er wordt gekeken naar de leeftijd waarop slaven worden verhandeld, dan kunnen twee perioden met elkaar worden vergeleken. In figuren 17 en 18 zijn de grafieken van de perioden 1839 tot 1847 en 1848 tot 1863 weergegeven naar leeftijd van de verkochte slaven. Daarbij valt op dat er vooral jonge kinderen en jongvolwassenen worden verkocht, waarna de verkopen per leeftijd gestaag afnemen. De verklaring voor de verkoop van kinderen tot vijfjarige leeftijd heeft waarschijnlijk de reden dat moeder en kind niet mochten worden gescheiden. Anders dan dat door Renkema wordt beweerd, is dit ook op Curaçao het geval wanneer er wordt gekeken naar de lijsten van verkopen op veilingen. Daaruit blijkt dat moeder en kinderen gezamenlijk worden verkocht.⁶⁴

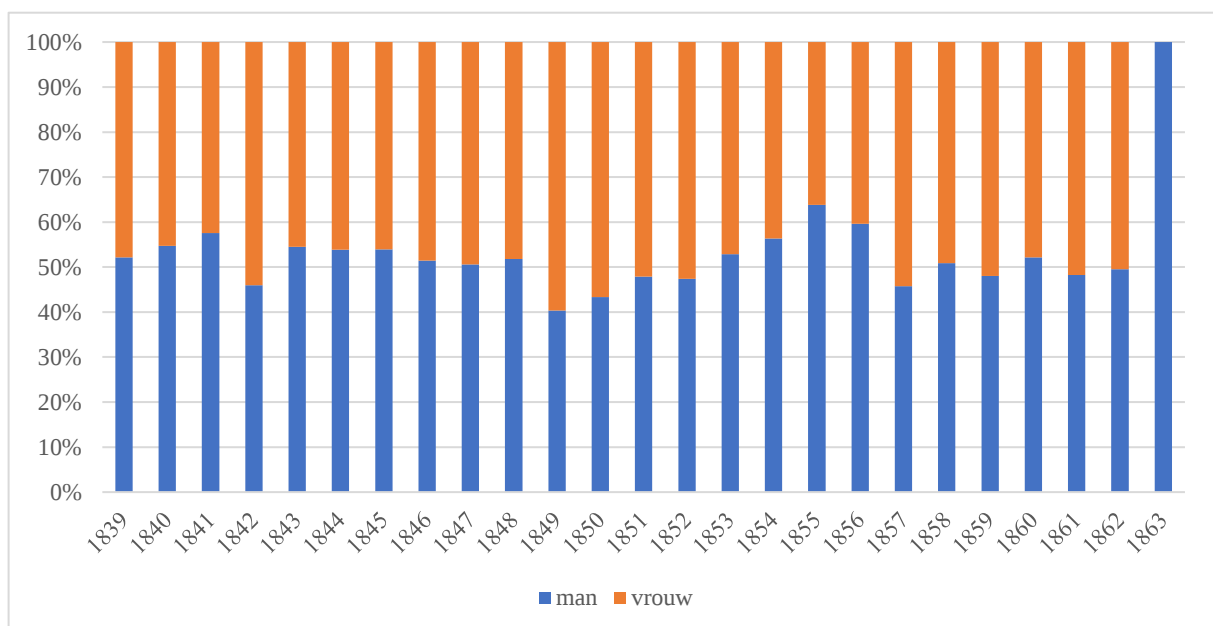
Wanneer de figuren worden vergeleken, dan valt het met name op dat de verkoop van kinderen tussen de vier en twaalf jaar is afgenomen in de periode 1848 tot 1863. Dit kan worden verklaard aan de hand van de eerdergenoemde wetswijziging van 1856. Vanaf dat moment mogen slavenkinderen tot twaalf jaar onderwijs volgen aan speciale basisscholen, waardoor zij geen werk kunnen verrichten in deze periode. Verder valt het op dat het zwaartepunt van de verkopen verschuift van kinderen in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar naar personen tussen de zestien en twintig jaar, waarbij de verkopen na deze leeftijd gelijkmatiger lijken af te nemen dan in de eerdere periode. Deze groep slaven zou vanuit een fysiek oogpunt op het meest waardevolle moment moeten zitten wanneer zij begin twintig zijn. Des te opvallender is het dat de verkoop van deze leeftijdsgroep toeneemt. Dit ondersteunt het narratief dat slavenhouders in deze periode overgaan tot de verkoop van slaven om verliezen te minimaliseren en investeringen terug te verdienen indien de afschaffing van de slavernij wordt gerealiseerd.

De verkopen per maand in figuur 19 laten zien dat de handel in slaven voorafgaand aan het plantageseizoen toeneemt om vervolgens in te zakken tijdens het seizoen. Blijkbaar is het voor slavenhandelaren voordeliger om slaven te verkopen in de periode dat slaven niet op het land werken. Dit is realistische mogelijkheid, omdat het aannemelijk is dat plantagehouders hun arbeidsbestand op orde willen hebben wanneer het seizoen begint en relatief makkelijker afstand kunnen doen van deze slaven nadat het seizoen voorbij is. De gegevens uit figuur 20 ondersteunen dit idee, doordat het laat zien dat er meer mannen worden verkocht dan vrouwen. Dat de verschillen in aantallen verkochte mannen en vrouwen niet bijzonder groot zijn, heeft te maken met de zwaarte van de arbeid die moest worden verricht op het land.

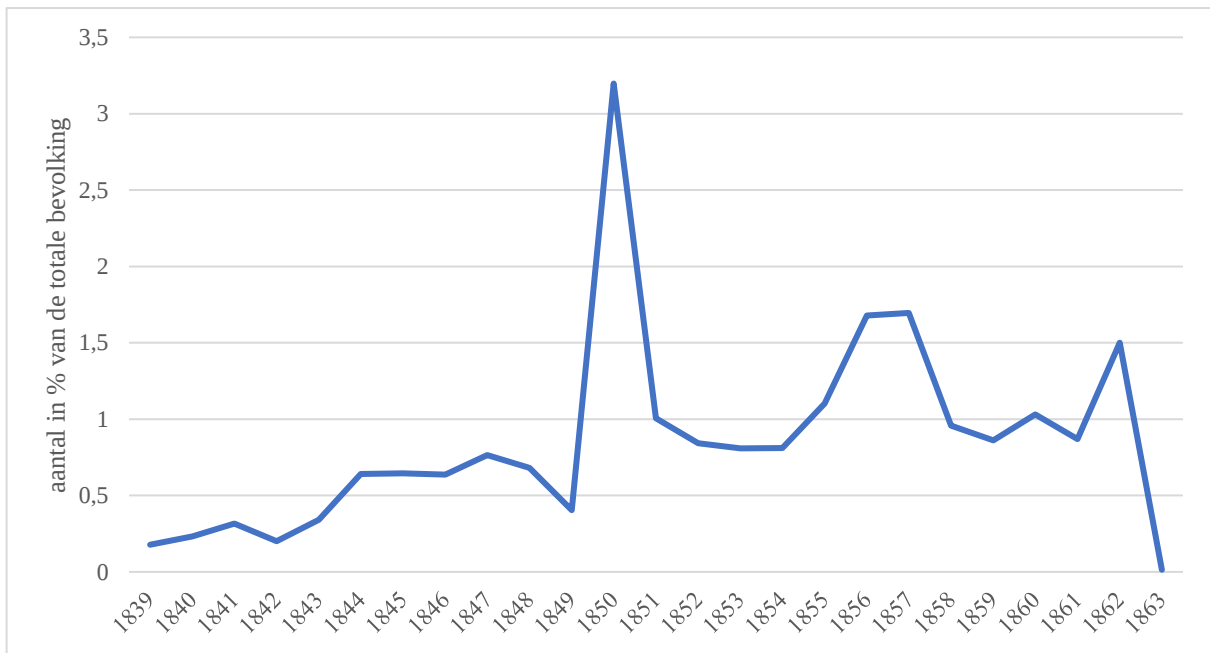
⁶⁴ Van Galen, C. (z.d.). *NAC 005-3-28 op publieke veiling verkochte slaven 1842-1853* [Dataset]. <https://www.nationaalarchief.nl/api/picturae/archieven/file/435417ccaaae34d09fd0fc1b532e2275> [Geraadpleegd op 4-3-2020].

Figuur 19, verkopen slavenbevolking Curaçao geordend per maand, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Figuur 20, verkopen slavenbevolking Curaçao geordend naar geslacht, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

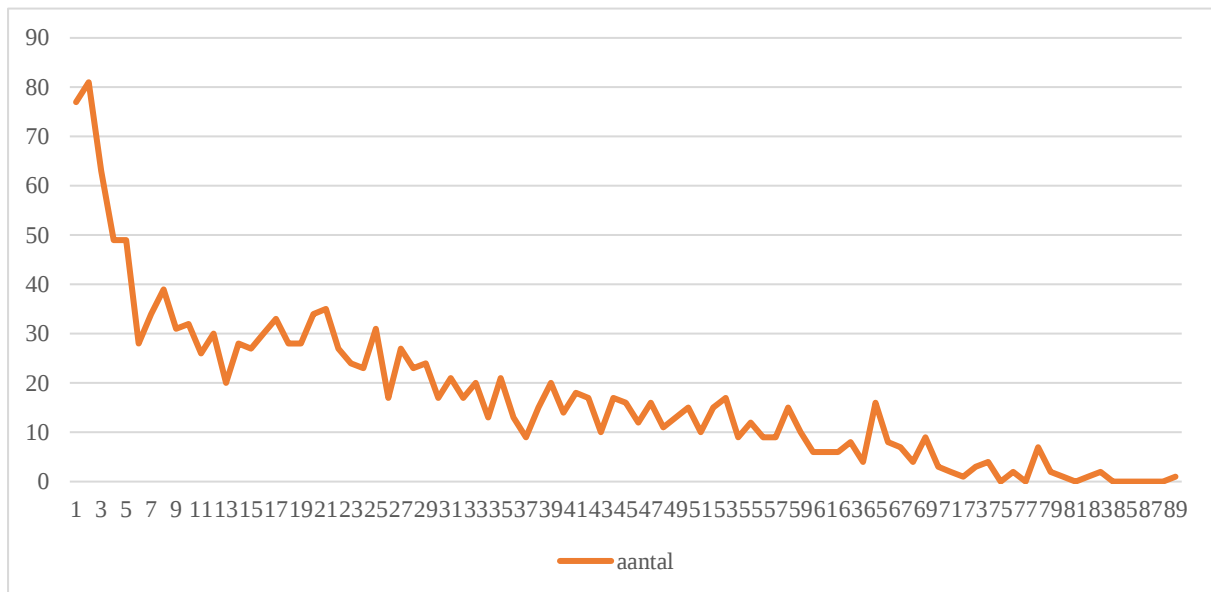

Figuur 21, manumissiecijfers slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

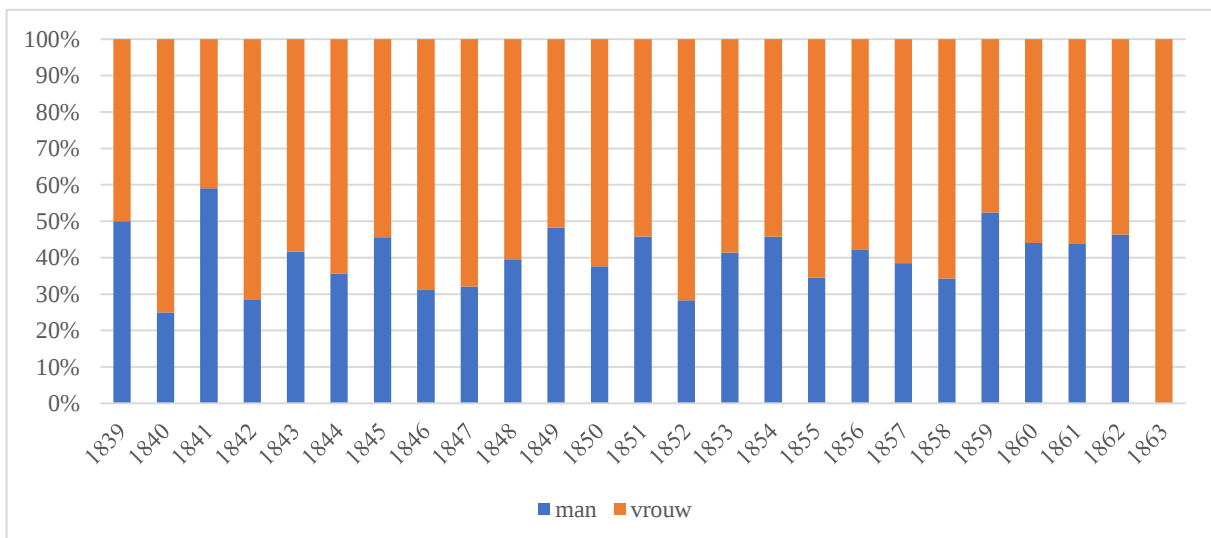
Een ontwikkeling die samenhangt met de afname in verkopen van slaven is de stijgende lijn in het aantal manumissies dat plaatsvindt. De manumissies gedurende de periode 1839 tot 1863 zijn weergegeven in figuur 21. Het aantal manumissies kent een stijgende trend die met name wordt ingezet na 1850. In dat jaar worden alle kosten voor manumissie losgelaten. Dit maakt het voor slaveneigenaren aantrekkelijker om slaven te manumitteren. Daarbij moet worden gedacht aan slaven die niet meer kunnen werken en daardoor meer geld kosten dan ze opleveren. Een tweede stijging van het aantal manumissies vindt plaats tussen 1855 en 1857. De stijging in deze periode overlapt met de korte periode van toename van het aantal verkopen van slaven en kan worden toegeschreven aan dezelfde omstandigheden die de verkoop van slaven doen toenemen. Tenslotte is er sprake van een kleine piek voorafgaand aan de emancipatie van 1863. Het is mogelijk dat het aantal manumissies toeneemt naarmate er meer wordt gesproken over de afschaffing van slavernij. De motieven van slaveneigenaren kunnen daar niet per se mee worden verklaard, maar het is duidelijk dat sociale onrust een rol speelt bij het aantal manumissies.

Twee andere omstandigheden die een rol spelen bij de manumissie van slaven zijn de leeftijd en het geslacht van de vrijgelaten slaven. Deze gegevens worden weergegeven in figuren 22 en 23. Net zoals bij de verkoop van slaven is er sprake van veel manumissies van kinderen. Dit kan worden toegeschreven aan het gegeven dat moeder en kind niet mochten worden gescheiden. Verder blijkt dat vrouwen met kinderen vaak worden vrijgekocht, omdat zij in enkele gevallen de vrouwen en kinderen van de slavenhouder zijn. Door te worden

vrijgekocht door hun eigenaar krijgen zij de mogelijkheid om de achternaam van de eigenaar aan te nemen.⁶⁵ Het beeld van gemanumiteerde moeders met kinderen wordt bevestigd, doordat dat er meer vrouwen worden gemanumiteerd dan mannen. Daarnaast is een soortgelijke, kleine dip in de manumissies van kinderen tussen de vijf en twaalf jaar, zoals ook het geval was bij de verkopen. Hoewel het aannemelijk is dat het niet vrijlaten van kinderen die op kosten van de eigenaar onderwijs volgen een logische verklaring zou kunnen vormen op basis van geïnvesteerd kapitaal, bestaat er geen consensus binnen de literatuur voor deze dip.

Figuur 22, manumissiecijfers slavenbevolking Curaçao geordend naar leeftijd, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Figuur 23, manumissiecijfers slavenbevolking Curaçao geordend naar geslacht, 1839-1863. Bron database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

⁶⁵ Jordaan, H. R. (2012). *Slavernij en vrijheid op Curaçao: de dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt* (Doctoral dissertation, Leiden Institute for History, Faculty of Humanities, Leiden University), 85-93.

Regressie als mogelijk verklaringsmodel?

De factoren die een rol spelen bij het tot stand komen van de verkoop of manumissie van slaven kunnen worden gecontroleerd aan de hand van de statistische invloed. Om te voorkomen dat er enkel factoren worden meegenomen die een mogelijke verklaring vormen vanuit de data zelf is ervoor gekozen om een aantal omstandigheidsfactoren mee te nemen in de modellen. Deze factoren gelden in de statistische modellen als aanvulling voor de demografische gegevens en de rol die deze gegevens spelen bij de kans op verkoop of manumissie. De drie factoren omgevingsfactoren zijn graanprijzen in de periode 1839 tot 1863 als proxy voor de economische conjunctuur, gegevens over de neerslag en droogte als proxy voor de voedselvoorziening en de introductie van nieuwe wetgevingen omtrent de behandeling van slaven als het wegnemen van belemmerende factoren.⁶⁶

Op basis van de demografische gegevens en de omstandigheidsfactoren zijn verschillende statistische modellen opgezet om de invloed die afzonderlijke factoren hebben op zowel de handel van slaven als de manumissie van slaven te meten. Hoewel deze modellen niet per se de gewenste en verwachte resultaten opleveren, zijn ook de modellen waar geen resultaat wordt gevonden het rapporteren waard. In deze modellen is onderscheid gemaakt tussen de verkoop van slaven en de manumissie van slaven als afhankelijke variabele die wordt verklaard. Het is van belang om op te merken dat de percentages die deze modellen verklaren erg klein zijn en daardoor niet kunnen worden gezien als een voldoende verklaring voor patronen binnen de slavenhandel. Desondanks kunnen de gevonden patronen bijdragen aan de manier waarop er naar deze handelsstromen wordt gekeken. Het belangrijkste onderscheid dat is gemaakt binnen dit onderdeel, is het verschil tussen slaven die wel of niet zijn verkocht of gemanumitteerd. Op basis daarvan zijn verschillende factoren bij elkaar gebracht die hieraan hebben kunnen bijdragen. Een belangrijke voorwaarde van deze manier van benadering is dat iedereen in de dataset dezelfde kans moet hebben gehad om te worden verkocht of gemanumitteerd. Dit heeft tot gevolg gehad dat er voor ieder model een aparte subset van gegevens is gecreëerd waarbij de kansen gelijk waren voor ieder persoon.⁶⁷ Naast het onderscheid tussen verkoop en manumissie is er gecontroleerd voor perioden van vijf en tien jaar. De reden hiervoor is dat er vanuit de beschrijvende data sprake lijkt te zijn van een omslagpunt op het gebied van verkopen en manumissie. Deze omslagen hebben zich beter laten

⁶⁶Van Galen, C. (z.d.). *Slavenregisters Curaçao, 1839-1863* [Dataset]. <https://www.nationaalarchief.nl/api/picturae/archieven/file/0256f3114a5f3b8982b40fff23110221> [Geraadpleegd op 04-03-2020].

⁶⁷Zie bijlage 7 voor de selectiecriteria van de subsets.

vangen in perioden van vijf jaar. Voordat de modellen rondom de verkoop en manumissie aan bod komen, zal er kort worden ingegaan op de rol die de ingaande kenmerken spelen bij de kans om te worden verkocht en de rol die de omgevingsfactoren spelen bij de mogelijke verkoop van slaven.

Allereerst is er gekeken naar de invloed van de omstandigheidsfactoren en de ingaande kenmerken bij de kans om te worden verkocht. Deze resultaten zijn weergegeven in model 1 en 2. Daarbij trekt model 1 de aandacht vanwege het gebrek aan significante resultaten. Dat betekent dat de effecten die worden weergegeven grotendeels berusten op toeval. Deze resultaten zijn deels verklaarbaar en afhankelijk van de bron. De graanprijzen en de hoeveelheid regen die in een bepaalde tijd is gevallen zijn afhankelijk van het gebied waar de meting is gedaan. Op een lokaal niveau kunnen deze factoren enorm fluctueren, waardoor het lastig is om als variabele te kunnen testen voor het hele eiland. Daarnaast is het lastig om de functionele rol van wetgeving te vangen in een variabele. De effecten kunnen door het gebrek aan significantie geen absolute waarde vertegenwoordigen, maar wel een indicatie geven voor de effecten die plaatsvinden. Dat betekent in dit geval dat de introductie van nieuwe wetgeving stimulerend werkt voor de kans om te worden verkocht. Dit positieve effect sluit aan bij het idee dat opkomt vanuit de data dat slavenhouders hun slaven willen verkopen in tijden waarin er wordt gesproken over de afschaffing van de slavernij.

	Model 1	Model 2
Constant	-2841,307	-0,337
Bevolking	,613	
Wetgeving	56,303	
Graanprijs	-100,673	
Droogte= 1,00	-185,151	
Droogte= 3,00	-151,721	
Koop		-,325***
Overdracht		-,868***
Overig		,394
Bijschrijving		-,236
Boedelscheiding		-,322
Donatie		-1,822***
Erf		-,521**
Geboorte		-1,203***
Gift		-,876*
Invoer		,298*

Noot: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; † $p \leq 0,10$

Tegelijkertijd hebben de graanprijs en een gebrek of overvloed aan regen een negatief effect op het aantal slaven dat wordt verkocht. Dit staat haaks op het idee dat de slaven een waarde vertegenwoordigen die wordt ingewisseld op het moment dat het economisch slecht gaat met een slavenhouder. Deze effecten dragen zelfs bij aan een tegenovergesteld beeld, namelijk dat slaven juist worden behouden wanneer er sprake is van economische tegenspoed. Het model toont het effect wanneer de graanprijs met één toeneemt. Een oorzaak voor de stijgende prijs kan worden gevonden in een tekort aan het aanbod van graan, terwijl de vraag gelijk blijft. Dit tekort kan worden veroorzaakt door een gebrek of overvloed aan regen. Het model laat zien dat dit een negatief effect heeft op het aantal verkochte slaven. Het omgekeerde verschijnsel levert ook een omgekeerd beeld op. Bij een lage graanprijs worden meer slaven verkocht. Een lage graanprijs wordt veroorzaakt door een relatief hoog aanbod ten opzichte van de vraag. Dat houdt in dat slaven worden verkocht als er voldoende graan is. Als er nood is om een slaaf te verkopen, dan wordt er waarschijnlijk genoeg met een bedrag dat lager ligt dan de daadwerkelijke waarde. Het verkopen van slaven in een periode dat het economisch relatief goed gaat, heeft tot gevolg dat de prijs die tot stand komt beter de waarde vertegenwoordigd.

Model 2 geeft weer welke rol de manier waarop een slaaf in bezit is gekomen speelt bij de keuze om een slaaf te verkopen. Daar worden met name te verwachten resultaten aangetroffen. Zo hebben slaven die van buiten Curaçao worden ingevoerd een grotere kans om te worden verkocht, terwijl slaven die zijn gedoneerd of in slavernij zijn geboren een kleinere kans hebben om te worden verkocht. Uit het gegeven dat ook slaven die worden ingekocht een kleinere kans hebben om daarna opnieuw te worden verkocht, blijkt dat slavenhandelaren die enkel slaven in- en verkopen met een winst oogmerk niet de boventoon voeren gedurende deze periode.

Koop	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Constant	-1,283	-1,860	-1,943	-2,464
Leeftijd	,046***	,027***	,010†	,018**
Leeftijd kwadraat	,000***	,000***	,000**	,000***
Geslacht	,006	,248***	,046	,186**

Noot: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; † $p \leq 0,10$

Hierboven zijn een viertal modellen voor de verkoop van slaven weergegeven. Deze vier modellen bestrijken vanaf 1840 elk een periode van vijf jaar en richten zich op de effecten die leeftijd en geslacht hebben op de kans om te worden verkocht. Daarbij is er voor de leeftijd een kwadratische vergelijking opgenomen in de berekening. Concreet houdt deze vergelijking in

dat er wordt gecontroleerd voor de mogelijkheid dat leeftijd tot een bepaalde waarde een effect heeft. Zonder deze toevoeging zou er sprake zijn van een lineaire vergelijking. Het gevolg daarvan is dat leeftijd altijd een negatief effect zou tonen, omdat het effect van hoogbejaarde slaven door het aantal waarnemingen verwaarloosbaar is.

Leeftijd heeft gedurende de hele periode een marginaal positief effect op de verkoop van slaven. Met de toevoeging van de kwadratische vergelijking in het achterhoofd betekent dit effect dat er een grotere kans is om te worden verkocht, maar ook dat dit effect doorgaans tot de helft van het leven van een slaaf aanhoudt. Wel is het opvallend dat dit effect gedurende de hele periode tot minder dan de helft afneemt. Gedurende deze periode wordt leeftijd als factor bij de verkoop van een slaaf minder relevant. Het valt op dat alleen de resultaten van model 2 en 4 significant zijn. Dat betekent dat het effect van het geslacht alleen in deze perioden niet op toeval berust bij de kans om te worden verkocht. Het ontbreekt aan een verklaring voor dit gegeven. Wat betreft de rol die geslacht speelt, blijkt dat mannen een 20% grotere kans hebben dan vrouwen om te worden verkocht in deze periode. Ook voor dit gegeven is er geen duidelijke verklaring vanuit de literatuur. Het beeld dat mannen een grotere kans hebben om te worden verkocht past beter bij een plantage-economie. Daar hebben mannen een grotere kans om te worden verkocht, doordat er meer fysieke arbeid wordt gevraagd bij het verbouwen van suiker.⁶⁸

Manumissie	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Constant	-4,455	-3,728	-2,675	-2,763
Leeftijd	,050**	,032*	-,015†	-,005
Leeftijd kwadraat	-,001*	-,001**	,000*	,000
Geslacht	-,331†	-,376*	-,422***	-,394***

Noot: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; † $p \leq 0,10$

Vergelijkbaar met de modellen van de verkoop van Curaçaose slaven zijn er een viertal modellen gemaakt voor manumissie. Met deze modellen zijn de effecten van leeftijd en geslacht op de kans om te worden gemanumitteerd in kaart gebracht. Net zoals de voorgaande modellen is er gebruik gemaakt van een periodisering van vijf jaar per model vanaf 1840. Een belangrijk verschil met de modellen die de verkoop weergeven, is dat deze modellen zijn getest met en zonder een kwadratische vergelijking voor de leeftijd. Hiervoor is gekozen om rekening te houden met mensen die door hun eigenaar worden gemanumitteerd, omdat zij vanwege een hoge leeftijd geen waarde meer vertegenwoordigen voor de eigenaar. Hier lijkt geen sprake van

⁶⁸ Renkema, *Het Curaçaose Plantagebedrijf*, 117-130.

te zijn in de modellen. Hoewel dit niet per se betekent dat deze gevallen niet voorkomen, wordt hier niet stelselmatig voor gekozen en berusten deze gevallen voornamelijk op toeval.

Vergelijkbaar met de invloed die leeftijd op de verkoopkans heeft, is er een positief effect op de kans om te worden gemanumitteerd. Vanaf model 3 is er een opvallende verandering waarneembaar. Vanaf 1850 is er sprake van een negatief effect van de leeftijd op kans tot manumissie. Dat betekent dat hoe ouder een slaaf wordt, des te kleiner is de kans dat een slaaf wordt gemanumitteerd. Dit houdt zeer waarschijnlijk verband met het gegeven dat er steeds meer moeders met jonge kinderen worden vrijgelaten ten opzichte van oudere slaven. In model 4 is leeftijd zelfs helemaal geen relevante factor meer en worden personen van alle leeftijden gemanumitteerd. Het beeld van moeders met jonge kinderen wordt versterkt wanneer er wordt gelet op de rol die het geslacht speelt. Daaruit blijkt dat de kans dat een vrouw wordt vrijgelaten 30% groter is dan de kans dat een man wordt gemanumitteerd. Dit percentage neemt in model 4 zelfs toe tot nagenoeg 40%.

Gezien dit toenemende verschil in het voordeel van vrouwen is het vreemd dat leeftijd in deze latere periode geen rol meer speelt bij manumissie. De verwachting zou immers zijn dat het effect dat jonge kinderen hebben juist sterker wordt naarmate de rol van het geslacht toeneemt. Dit betekent dat er aanvullende redenen zijn die hieraan bijdragen. De kans is aanwezig dat er in het kader van de mogelijke afschaffing van slavernij minder vrouwen met kinderen worden gemanumitteerd, omdat er wordt uitgegaan van een relatief snel einde aan de slavernijperiode. Hierdoor zou er minder noodzaak kunnen zijn om deze vrouwen te manumitteren. Tevens is het denkbaar dat de moeders met jonge kinderen in deze laatste periode al zijn vrijgelaten, waardoor er simpelweg geen moeders met jonge kinderen overblijven. Toekomstig onderzoek zal hier een uitkomst moeten bieden.

Concluderende opmerkingen

Het niet kunnen verklaren van de verschillende gevonden patronen vanuit de bestaande literatuur laat een duidelijke lacune zien in onderzoeken naar slavenbevolkingen en stromen van slavenhandel in kleinere koloniën. Hoewel dit onderzoek op dat vlak niet veel oplossingen aanreikt, biedt het handvaten voor toekomstig onderzoek naar de onderliggende beweegredenen van de handel in mensen in het Caribisch gebied. Daarnaast draagt het onderzoek bij aan de mogelijkheid om levenslopen van slaven in kaart te brengen en de mogelijkheid om deze levenslopen inzichtelijk te kunnen maken voor een breder publiek. Daartoe zijn er een aantal zaken uitgelicht in dit essay.

Aan de hand van de slavenregisters van Curaçao is er een nieuwe database aangelegd waarin gegevens zijn opgenomen die demografisch en sociaaleconomisch van aard zijn. Hoewel het bekijken van demografische patronen van slavenbevolkingen niet nieuw is, zijn er nog altijd veel onzekerheden als het gaat om aantallen. De slavenregisters van Curaçao zijn niet eerder op deze manier ingezet bij historisch onderzoek. Ook is er weinig onderzoek verricht naar hoe de demografie van een bevolking een rol speelt bij de handel in slaven. Bestaande onderzoeken naar Curaçaose slaven hebben zich voornamelijk gericht op de afwijkende economische status van de kolonie Curaçao in vergelijking met gebieden als Suriname. Curaçao vormt een goede casus voor nieuw onderzoek naar slavendemografieën om een aantal redenen. Zo is de slavenbevolking relatief klein, waardoor het makkelijker is om het overzicht te bewaren. Daarnaast zijn de bronnen in een goede staat bewaard gebleven, waardoor er in geval voor de periode 1839 tot 1863 een betrekkelijk compleet overzicht is. Tenslotte biedt Curaçao juist vanwege de afwijkende status als kolonie de mogelijkheid om onderzoek te verrichten naar zowel de afwijkende status als ook mogelijkheden tot vergelijking met omliggende gebieden.

Aan de hand van de dataset die afkomstig is uit de registers zijn verschillende demografische gegevens van de slavenbevolking van Curaçao nader bekeken en vergeleken met andere onderzoeken. Het feit dat een groot gedeelte van de gegevens overeenkomt laat zien dat het gaat om een betrouwbare bron die kan worden ingezet bij historisch onderzoek. Daarbij zijn er aan de hand van nieuwe gegevens vraagtekens uit andere onderzoeken uitgelicht en beantwoord. Het tweede onderdeel van dit onderzoek heeft een analyse gemaakt van de verschillende beweegredenen die er voor slaveneigenaren waren om slaven te verkrijgen of afstand te doen van slaven. Uit een analyse van de verkoop en manumissie van slaven blijkt onder andere dat de reden van intreding een belangrijke rol speelt bij de kans om te worden verkocht en dat verschillende omgevingsfactoren in tegenstelling tot het bestaande beeld in de literatuur geen significante rol spelen in de mogelijke verkoopkans. Daarnaast blijkt dat mannen een grotere kans hebben dan vrouwen om te worden verkocht, terwijl vrouwen een grotere kans hebben dan mannen om te worden gemanumitteerd. Tenslotte blijkt dat leeftijd tot een bepaalde fase in het leven een belangrijke rol speelt bij zowel verkoop als manumissie, maar dat er hier sprake is van een kwadratisch verband.

Terugkomend op het doel van dit onderzoek en de vraagstelling zijn er een aantal interessante patronen gevonden in de demografie van de slavenbevolking van Curaçao. Hoewel deze patronen gedeeltelijk aansluiten bij de bestaande literatuur, zijn er ook alternatieve patronen gevonden die de lacunes in de literatuur duidelijk maken. Daarnaast kan er worden geconcludeerd dat statistische modellen gedeeltelijk kunnen worden gebruikt om demografie

te duiden, maar wordt het ook duidelijk dat statistische modellen op zichzelf geen voldoende verklaring bieden voor de gevonden patronen. Een van de nadelen van het benaderen van historisch onderzoek op deze manier is dat er bij het creëren van een situatie waarin iedereen gelijke kansen heeft ook gegevens verloren gaan. Idealiter zou er gebruik worden gemaakt van alternatieve methoden en modellen om zoveel mogelijk factoren te testen, maar daar zijn niet alle gegevens adequaat genoeg voor. Desondanks blijkt dat onderzoek doen naar de combinatie van demografische gegevens van slaven en kenmerken van in- en uittrekking kansen biedt voor verder historisch onderzoek.

Zo kunnen er in toekomstig onderzoek vergelijkingen worden opgezet tussen Curaçao en nabije koloniën, zoals Suriname of andere Caribische eilanden. Dit zou het begrip voor de rol van omstandigheden in de slavenhandel kunnen verbreden. Tevens bestaat er een mogelijkheid om het netwerk van de slavenhandel in kaart te brengen wanneer slaven eenmaal zijn gearriveerd in de desbetreffende kolonie. Daarnaast bestaat er de mogelijkheid om de persoonsgegevens te koppelen aan andere bronnen zoals emancipatieregisters. Daarbij zijn er voldoende mogelijkheden om historische levenslopen te creëren, zodat afstammelingen van voormalige slaven inzicht kunnen krijgen in hun eigen afkomst. Wat betreft de verschillende kenmerken die afkomstig zijn uit dit onderzoek zouden er aan de hand van andere bronnen zoals lijsten van veilingen en onderhandse verkopen nieuwe dataset kunnen worden aangelegd. Daarmee kan er specifiek worden gekeken naar de waarde die personen vertegenwoordigen binnen de slavenhandel en de rol van demografie daarin. Een van de belangrijkste mogelijkheden voor nieuw onderzoek is het uitbreiden van de bestaande literatuur en verklaringsmogelijkheden voor gevonden patronen rondom de handel in personen in het Caribisch gebied. Dat is de uitgelezen kans om het begrip van dit fenomeen te vergroten en waarde te bieden aan alle onderzoeken die zijn verricht in dit kader. Ten slotte draagt dit onderzoek bij aan het begrip van deze periode in het verleden, waarbij niet alleen de gevonden resultaten, maar ook het gebrek aan resultaten laat zien dat er nog altijd veel onduidelijk is.

Bibliografie

Bronnen

- NAC 005-3-28
- NAC 005-3-53
- NAC 005-3-54
- NAC 005-3-55
- NAC 005-3-56
- NAC 005-3-57
- NAC 005-3-58
- NAC 005-3-59
- NAC 005-3-60
- *Almanak voor de Nederlandsche West-Indische bezittingen, en de kust van Guinea. Jaargang 1856.* (1856). Den Haag: De gebroeders Van Cleef.
- *Almanak voor de Nederlandsche West-Indische bezittingen, en de kust van Guinea. Jaargang 1859.* (1859). Den Haag: De gebroeders Van Cleef.
- *Almanak voor de Nederlandsche West-Indische bezittingen, en de kust van Guinea. Jaargang 1860.* (1860). Den Haag: De gebroeders Van Cleef.
- *Almanak voor de Nederlandsche West-Indische bezittingen, en de kust van Guinea. Jaargang 1861.* (1861). Den Haag: De gebroeders Van Cleef.
- Van Galen, C. (z.d.). *Slavenregisters Curaçao, 1839-1863* [Dataset].
<https://www.nationaalarchief.nl/api/picturae/archieven/file/0256f3114a5f3b8982b40fff23110221>.

Literatuur

- Allen, R. M. (2007). *Di ki manera? A Social History of Afro-Curaçaoans, 1863-1917*. Utrecht University.
- Alofs, L. (1996). *Slaven zonder plantage: slavernij en emancipatie op Aruba 1750-1963 [ie 1863]*. Charuba.
- Beckles, H., & Shepherd, V. (2000). *Caribbean slavery in the Atlantic world: A student reader*. Kingston [Jamaica: Ian Randle.
- Bieber, J. (2018). *Plantation Societies in the Era of European Expansion*. London: Taylor & Francis.

- Bijnaar, A. (2010). *Kind aan de ketting: opgroeien in slavernij toen en nu*. Amsterdam: KIT Publishers.
- Burnard, T. (2015). *Planters, merchants, and slaves: plantation societies in British America, 1650-1820*. University of Chicago Press.
- Craton, M. (1997). *Empire, Enslavement, and Freedom in the Caribbean*. Kingston: Ian Randle.
- Dalhuisen, L., Donk, R., & Hoefte, R. (2020). *Geschiedenis van de antillen* (Herz. ed.). Amsterdam: Walburg Pers.
- Donk, R. (2004). Slavernij en beeldvorming: Een analyse van enkele gepubliceerde bronnen over curacao in de 19e eeuw. *Kristòf, Vol. 13, No. 1 (2004), P. 6-26*.
- Eltis, D. (1997). The Slave Economies of the Caribbean: Structure, Performance, Evolution and Significance. In F. W. Knight (Red.), *Slave Societies of the Caribbean* (pp. 105–137). Paris: Unesco Publishing.
- Emmer, P. C. (1998). *The Dutch in the Atlantic economy, 1580-1880: Trade, slavery and emancipation*. Aldershot: Ashgate.
- Emmer, P. C. (1983). WE Renkema, Het Curaçaose plantagebedrijf in de negentiende eeuw.
- Engerman, S. L., & Higman, B. W. (1997). The Demographic Structure of the Caribbean Slave Societies in the Eighteenth and Nineteenth Centuries. In F. W. Knight (Red.), *Slave Societies of the Caribbean* (pp. 45–104). Paris: Unesco Publishing.
- Fatah-Black, K. (2013). Orangism, Patriotism, and Slavery in Curaçao, 1795–1796. *International Review of Social History, 58(S21), 35-60*.
- Finucane, A. (2018). Trade and organization in the colonial Caribbean. *History Compass, 16(7)*.
- Goslinga, C. C. (2012). *A Short History of the Netherlands Antilles and Surinam*. New York: Springer Netherlands
- Goslinga, C. C. (1971, 1985, 1990). *The Dutch in the Caribbean*. Assen: Van Gorcum.
- Goslinga, C. C. (1956). *Emancipatie en emancipator: de geschiedenis van de slavernij op de Benedenwindse eilanden en van het werk der bevrijding*. Assen: Van Gorcum.
- Guldi, J., & Armitage, D. (2014). *The History Manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haviser, J. (1997). Social repercussions of slavery as evident in African-Curacoan" Kunuku Houses.". In *Seventeenth International Congress for Caribbean Archaeology, Nassau, Bahamas*.

Heuman, G. (1997). The Social Structure of the Slave Societies in the Caribbean. In F. W. Knight (Red.), *Slave Societies in the Caribbean* (pp. 138–168). Paris: Unesco Publishing.

Higman, B. W. (2014). Post-Emancipation Historiography of the Leeward Islands. In K. F. Olwig (Red.), *Small Islands, Large Questions: Society, Culture, and Resistance in the Post-Emancipation Caribbean* (Herz. ed., pp. 8–30). London: Taylor & Francis.

Hoetink, H. (1989). Creoolse Cultuur. In M. Baud (Red.), *Cultuur in beweging. Creoliseren en Afro-Caraïbische cultuur*. (pp. 17–26). Rotterdam: Bureau Studium Generale.

Hoetink, H. (1958). *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving: een sociologische studie*. Van Gorcum.

Jordaan, H. R. (2012). *Slavernij en vrijheid op Curaçao: de dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt* (Doctoral dissertation, Leiden Institute for History, Faculty of Humanities, Leiden University).

Jordaan, H., & Schillings, M. (2006). *Organisatie van bestuur en rechtspraak in de Nederlandse Caraïbische wereld*.

Jordaan, H. (2003). the curacao slave Market: From Asiento trade to Free trade, 1700-1730. *Riches from Atlantic Commerce: Dutch Transatlantic Trade and Shipping*, 1585-1817.

Jordaan, H. (1999). De veranderende situatie op de Curaçaose slavenmarkt en de mislukte slavenopstand op de plantage Santa marta in 1716. In H. E. Coomans, M. Coomans-Eustatia, & J. van 't Leven (Red.), *Veranderend Curaçao: Collectie essays opgedragen aan Lionel Capriles ter gelegenheid van zijn 45-jarig jubileum bij de Maduro & Curiel Bank N.V.* (pp. 473–501). Bloemendaal: Libri Antilliani.

Karras, A. L. (1997). Caribbean Contraband, Slave Property, and the State, 1767-1792. *Pennsylvania History*, 64(5), 250-269.

Klooster, W. (2008). Manumission in an entrepot: the case of Curacao. *Paths to Freedom: Manumission in the Atlantic World*, 161-174.

Knight, F. W. (1997). *Slave Societies of the Caribbean*. Paris: Unesco Publishing.

Lamur, H. E. (1981). Demographic performance of two slave populations of the Dutch speaking Caribbean. *Boletín de estudios latinoamericanos y del Caribe*, (30), 87-102.

Langenfeld, E. J. M. (2013). *Plantages, Tuinen en “kanoekjes” Met Hun Eigenaren 1780-1885*. Curaçao: Els Langenfeld.

Morris, C. (1998). The Articulation of Two Worlds: The Master-Slave Relationship Reconsidered. *The Journal of American History*, 85(3), 982-1007.

Newman, S. P. (2013). *A new world of labor: The development of plantation slavery in the British Atlantic*. University of Pennsylvania Press.

Nooijen, R. H. (1995). *De slavenparochie van Curaçao rond het jaar 1750: een demografie van het Katholieke volksdeel*. Institute of Archeology and Anthropology of the Netherlands Antilles.

Oostindie, G. (2011). *Het paradijs overzee: de Nederlandse Caraïben en Nederland* (Herz. ed.). Leiden: KITLV Uitgeverij.

Oostindie, G. J. (2011). Slave resistance, colour lines, and the impact of the French and Haitian revolutions in Curaçao. *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800*.

Page, W. F. (1997). *The Dutch Triangle: The Netherlands and the Atlantic Slave Trade, 1621-1664*. Garland.

Palmer, C. A. (1997). The Slave Trade, African Slavers and the Demography of the Caribbean to 1750. In F. W. Knight (Red.), *Slave Societies of the Caribbean* (pp. 9–44). Paris: Unesco Publishing.

Palmié, S., & Scarano, F. A. (2013). *The Caribbean: A History of the Region and Its Peoples*. Chicago: University of Chicago Press.

Paula, A. F. (1993). *Vrije slaven: een sociaal-historische studie over de dualistische slavenemancipatie op Nederlands Sint Maarten 1816-1863*. Centraal Historisch Archief, Universiteit van de Nederlandse Antillen.

Paula, A. F. (1974). *1795, de slavenopstand op Curaçao: een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*. Centraal Historisch Archief.

Postma, J., & Enthoven, V. (Eds.). (2003). *Riches from Atlantic commerce: Dutch transatlantic trade and shipping, 1585-1817* (p. 216). Leiden: Brill.

Rawley, J. A., & Behrendt, S. D. (2005). *The transatlantic slave trade: a history*. U of Nebraska Press.

Renkema, W. E. (2016). *Kaarten van de Nederlandse Antillen: Curaçao, Aruba, Bonaire, Saba, Sint-Eustatius en Sint-Maarten tot 1900*. Leiden: Brill, Hes & De Graaf.

Renkema, W. E. (1981). *Het Curaçaose plantagebedrijf in de negentiende eeuw*. Walburg.

Römer, R. (1993). Cultuurbehoud en Cultuurverandering. Een Caribisch dilemma. *Kristòf*, 8(3), 5–21.

Römer, R. A. (1977). *Cultureel mozaïek van de Nederlandse Antillen: constanten en varianten*. Zutphen: Walburg Pers.

Rupert, L. M. (2006). *Inter-imperial trade and local identity: Curaçao in the colonial Atlantic World* (Doctoral dissertation, Duke University).

Stinchcombe, A. L. (2018). Freedom and Oppression of Slaves in the Eighteenth-Century Caribbean. In J. Bieber (Red.), *Plantation Societies in the Age of European Expansion* (Herz. ed., pp. 285–303). London: Taylor & Francis.

Van Galen, C. W., & Hassankhan, M. S. (2018). A research–note on the slave registers of Suriname, 1830–1865. *The History of the Family*, 23(3), 503-520.

Van der Lee, T. (1999). *Curaçaose Vrijbrieven 1722-1863. Met indices op namen van vrijgelatenen hun voormalige eigenaren*. Den Haag: Algemeen Rijksarchief.

Van der Lee, T. (1989). *Plantages op Curaçao en hun eigenaren (1708-1845)*. Leiden: Grafaria.

van Stipriaan, A. A. (1993). *Surinaams Contrast: Roofbouw en overleven in een Caraïbische plantagekolonie, 1750-1863*. Brill.

Van Soest, J. (1977). *Olie als water: de Curaçaose economie in de eerste helft van de twintigste eeuw* (Vol. 5). Centraal Historisch Archief, Hogeschool van de Nederlandse Antillen.

Vries, J. D. (2005). The Dutch Atlantic Economies. *The Atlantic Economy during the seventeenth and eighteenth centuries: Organization, Operation, Practice, and Personnel*, 1-29.

Bijlagen

Bijlage 1: Slavery: Bibliographical Supplement 1997-2018

Jaar	Pagina's	Jaar	Pagina's
1997	69	2008	82
1998	109	2009	74
1999	109	2010	83
2000	96	2011	91
2001	153	2012	90
2002	97	2013	102
2003	73	2014	116
2004	97	2015	131
2005	99	2016	125
2006	103	2017	122
2007	172	2018	126

Tabel, 'Slavery: Bibliographical Supplement' 1997-2018. Bron: Miller, J.C. (1998-2005). Slavery: annual bibliographical supplement (1997-2004).; Thurston, T. (2006-2019). Slavery: annual bibliographical supplement (2005-2018).

Bijlage 2: Folio's uit de registers

[illegible]

Figuur, folio slavenregisters Curaçao, 1839-1863. Bron: NAC 005-3-53 folio 38.

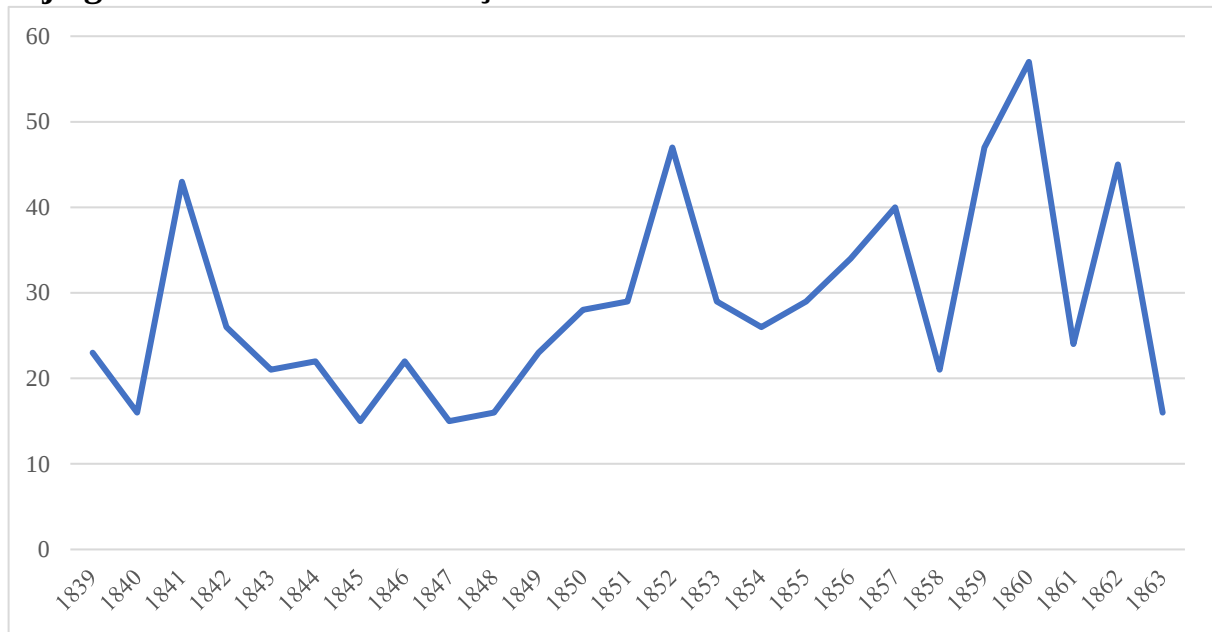
A close-up photograph of a handwritten note in cursive script. The text reads "Draag Over op F. 1070." The ink is brown and the paper is aged and slightly yellowed. There are faint vertical lines in the background, possibly from a ledger or notebook.

Figuur, overdracht folio 126 naar folio 1070. Bron: NAC 005-3-53 folio 126.

A close-up photograph of a handwritten note in cursive script. The text reads "O. D. van F. 126." The ink is brown and the paper is aged and slightly yellowed. The handwriting is fluid and elegant.

Figuur, overdracht folio 126 naar folio 1070. Bron: NAC 005-3-53 folio 126.

Bijlage 3: Kindersterfte Curaçao 1839-1863

Kindersterfte slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Bijlage 4: Aantallen in- en uitgaande kenmerken

Ingaand	Aantal
Koop	7042
Slaaf	6699
Geboorte	5989
Overdracht	1058
Invoer	202
Bijschrijving	147
Erf	131
Donatie	116
Overig	127

Tabel, ingaande kenmerken slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Uitgaand	Aantal
Emancipatie	7039
Koop	6734
Sterfte	3521
Manumissie	1537
Overdracht	1294
Uitvoer	672
Vlucht	150
Erf	133
Donatie	129
Afschrijving	107
Abusievelijk	91
Overig	104

Tabel, uitgaande kenmerken slavenbevolking Curaçao, 1839-1863. Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Bijlage 5: De toe- en afname van de slavenbevolking van Curaçao 1839-1863

Jaar	Geboorte	Invoer	Sterfte	Uitvoer	Manumissie	Totaal
1839	255	7	113	30	12	6775
1840	217	58	93	47	16	6894
1841	267	8	164	19	22	6964
1842	200	2	132	45	14	6975
1843	233	16	132	51	24	7017
1844	242	8	155	39	45	7028
1845	240	27	96	37	46	7116
1846	230	0	137	90	45	7074
1847	208	22	98	229	53	6924
1848	253	11	90	5	48	7045
1849	257	4	104	11	29	7162
1850	280	0	136	12	226	7068
1851	262	22	120	2	72	7158
1852	198	0	163	12	60	7121
1853	254	4	136	11	58	7174
1854	294	3	139	5	59	7268
1855	289	1	128	1	81	7348
1856	259	4	152	9	123	7327
1857	261	1	268	7	122	7192
1858	308	3	124	0	70	7309
1859	240	0	169	1	63	7316
1860	272	1	236	1	75	7277
1861	284	0	134	1	64	7362
1862	183	0	234	6	108	7197
1863	1	0	54	0	1	7143

Tabel, gegevens omtrent de toe- en afname van de slavenbevolking Curaçao, 1839-1863.

Bron: database Slavenregisters Curaçao, 1839-1863.

Bijlage 6: Kolomnamen database Slavenregisters Curaçao 1839-1863.

- Transactienummer
- Eigenaar
- Familie
- Familie_duplicaat
- Familie_transactie
- Slaaf_naam
- Slaaf_moeder
- Slaaf_geslacht
- Slaaf_geb_jaar
- Slaaf_code
- Slaaf_duplicaat
- Slaaf_transactie
- In
- Kenmerk_in
- Jaar_in
- Maand_in
- Uit
- Kenmerk_uit
- Jaar_uit
- Maand_uit
- Duur_bezit
- Leeftijd_uit
- Droogte
- Slavenbevolking_uit
- Graanprijzen
- Wetgeving
- Verkopen_jaar
- Sterfte_jaar
- Manumissie_jaar

Bijlage 7: Selectiecriteria subsets logistische regressieanalyse

De voorwaarde voor selectie is dat de persoon in kwestie moet zijn geboren voor aanvang van het startjaar en niet mag sterven voor het laatste jaar dat wordt meegenomen in de subset. Daartoe wordt er een filter aangebracht waarvoor geldt dat het geboortjaar kleiner moet zijn dan het eerste jaar van de periode van de subset. Hiermee wordt ervoor gezorgd dat de persoon in kwestie is geboren voorafgaand aan deze periode. Daarna wordt er een som gecreëerd waarvan de uitkomst 2 is, indien er wordt voldaan aan beide voorwaarden. Deze voorwaarden zijn dat het jaar van uitgaan kleiner is dan het laatste jaar van de periode en het uitgaande kenmerk sterfte betreft. Alle registraties met een som van 2 worden uit de selectie verwijderd. Het resultaat is een subset van personen die een gelijke kans hebben om iets door te maken.

Bijvoorbeeld: subset 1840-1850

- Geboortjaar < 1840
- Als Jaar_uit < 1850, geef dan een waarde 1 in kolom 1
- Als Kenmerk_uit = sterfte, geef dan een waarde 1 in kolom 2
- Som van kolom 1 en 2 in kolom 3. Als som = 2, dan wordt de persoon niet meegenomen